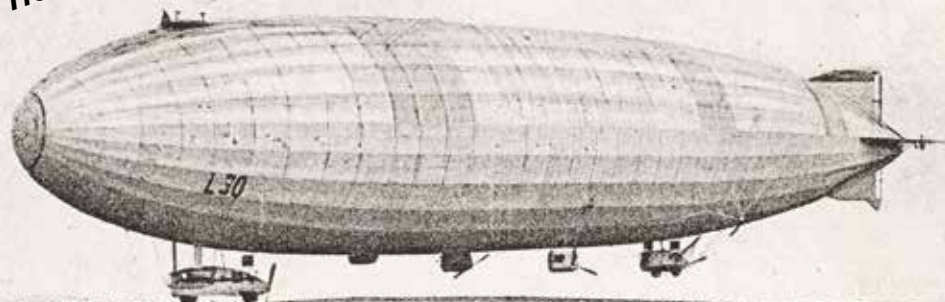

Dansk Militærhistorisk Selskab

Chakoten

Nye bøger
Af Henrik Denman

Luftskibet L30 er ved at nedstige. Et luftskib kunne i en højde på 500 meter overskue et areal med en radius på ca. 43 sømil under forudsætning af, at der ikke var skydække.

Tysklands vigtige luftskibsbase mod nord

Ny bog fortæller mange nye detaljer om Zeppelin-basen i Tønder.

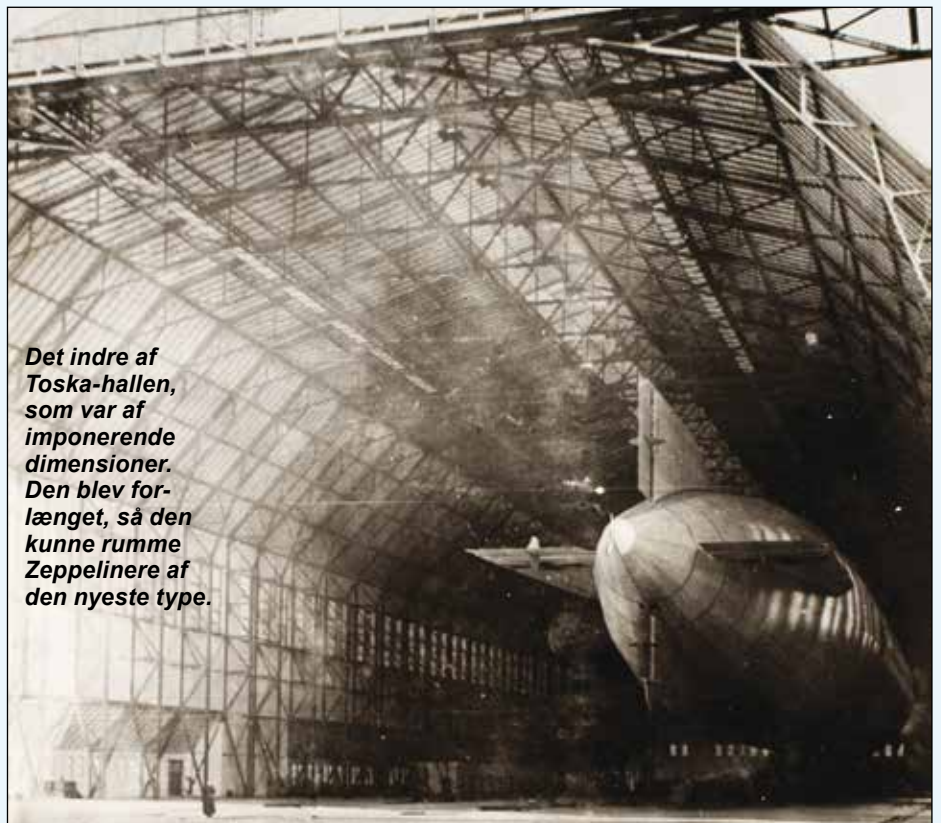
Mens Danmark undgik at blive inddraget i Første Verdenskrig, blev mange sønderjyder trukket ind i krigen. Mest direkte ved, at sønderjyder blev sendt til fronten, og krigen kostede omkring 6000 sønderjyder livet. Men krigen kom også tæt på lokalbefolkningen, da den tyske marine i efteråret 1914 anlagde en luftskibsbase i Tønder.

Interessen for Sønderjylland under Første Verdenskrig er vokset støt gennem de seneste mange år, og der er udkommet adskillige fagbøger om emnet, ikke mindst om sønderjydernes deltagelse på både vest- og østfronten. Mindre fokus har der været på den vigtige tyske luftskibsbase i Tønder. Det råder en ny bog, "Zeppelinbasen i Tønder", nu bod på. Bogen er skrevet Mogens Jensen, ph.d. og cand.mag. og stiftende medlem af Dansk Faldskærmsklub, Dansk Ballonklub og Danmarks Flyvehistoriske Union.

Læseren er således i gode hænder, når han ud fra nyt kildemateriale fremlægger ny viden om, hvordan basen blev opbygget og dens betydning for den tyske marines krig mod hovedmodstanderen, Storbritannien.

Nyt perspektiv

Det begrænsede kendskab til basen i Tønder samler sig hos de fleste om det spektakulære britiske luftangreb i juli 1918, hvor basens luftskibe gik til grunde og basen definitivt havde udpillet sin

Det indre af Toska-hallen, som var af imponerende dimensioner. Den blev forlænget, så den kunne rumme Zeppelinere af den nyeste type.

rolle. Interessen for dette angreb skyldes ikke mindst, at det var verdenshistoriens første hangarskibsbaserede luftangreb mod et mål på landjorden.

Ibogen lægger forfatteren et andet perspektiv, nemlig det tyske. Han søger svar på, hvilken rolle basen havde i den tyske marines strategi. Samtidig fortæller bogen om de tyske marinere, der var knyttet til luftskibsbasen,

hvordan basen blev bygget og luftskibene fungerede. Desuden flyttes fokus fra de dristige britiske piloter til de ikke mindre dristige tyske marinere, der var tilknyttet luftskibsbasen.

Mogens Jensen bygger sin bog på upubliceret, originalt kilde- og billedmateriale, hvoraf en stor del af materialet er fra tyske arkiver.

En af de væsentlige kilder, som giver læseren et detaljeret indtryk af tilværel-

sen på basen, er den dagbog, som Vizefeldwebel Friedrich Eckelmann har ført fra oktober 1915, da han påbegyndte sin tjeneste i Tønder.

Den tyske marines strategi

Den tyske marine arbejdede ihærdigt på at udvikle luftskibenes teknologi og konstruktion, så de kunne udnyttes bedst muligt, da krigen brød ud. Operationsområdet var hele Nordsøen, og den tyske marine havde behov for en effektiv fjernopklaring. Traditionelt var det en opgave for de hurtige krydsere, men her viste luftskibene sig at være effektive.

Meget talte for at indsætte luftskibe til nærpatruljering i Tyske Bugt, til fjernpatruljering over Nordsøen og til angrebsflyvninger mod fjendtlige mål.

I september 1914 gav Reichsmarineamt ordre til at etablere tre nye baser - én i Belgien, én i Ostfrisland og Tønder i Nordslesvig.

Tønderbasen blev bygget i 1914-1915 med det officielle navn V. Marine-Luftschiff-Detachement Tondern, og den 23. marts 1915 ankom basens første luftskib, et Parseval PL25. En måned senere ankom L7, en Zeppelin af M-klassen og basens første Zeppelin.

Det blev snart klart, at der var behov for at kunne beskytte basen mod britiske luftangreb. Briterne var klar over, at Tyskland med luftskibene havde et forspring i forhold til at indhente efterretninger om Royal Navys operationer i Nordsøen. Derfor anlagdes på Tønderbasen en flyveplads.

Bombeangreb

Allerede i 1915 blev strategien for Tønderbasen ændret. Basen fik to nye og større luftskibe, L19 og L20, og samtidig kom der befaling til at deltage i bombeangreb mod England. Det var første gang, luftskibe fra Tønderbasen fik en sådan opgave, men de første bombeangreb mod England havde allerede fra januar 1915 indvarslet en ny fase i Første Verdenskrig.

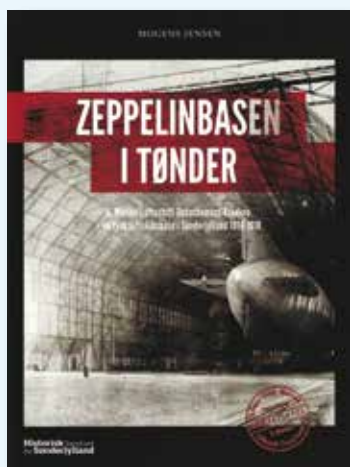
Læseren får naturligvis en fyldig beskrivelse af det britiske angreb på basen den 19. juli 1918. Et succesfuldt angreb på en tysk luftskibsbase havde voksende prioritet for det britiske admiralitet, og i 1918 havde briterne både skibe og fly, der kunne gennemføre et sådant angreb på Tønderbasen. Efter det ødelæggende angreb havde Tønderbasen kun betydning som alternativ nødhavn. Kun et enkelt, ældre skoleluftskib landede en enkelt gang efter angrebet.

Historisk Samfund for Sønderjylland

Postkort med A. Huberts illustration af et Zeppelin-angreb mod Londons dokker. Kortet er et såkaldt velfærds-kort, hvor halvdelen af indtægterne fra salget gik til understøttelse af tyske marineres rekreation og deres familiemedlemmer. Ill. fra bogen.

udgiver jævnligt bøger om militærhistoriske emner på et højt, fagligt niveau. Mogens Jensens bog om Zeppelinbasen i Tønder følger sig fornemt denne udgivelsesrække og fremstår som vigtig militærhistorisk forskning og velfortalt historieformidling med mere end 100 illustrationer. Bogen afsluttes med en fyldig oversigt over kilder og litteratur og en oversigt over luftskibe baseret i Tønder, en tidslinje for luftskibe stationeret i Tønder og et oversigtskort over Tønderbasen.

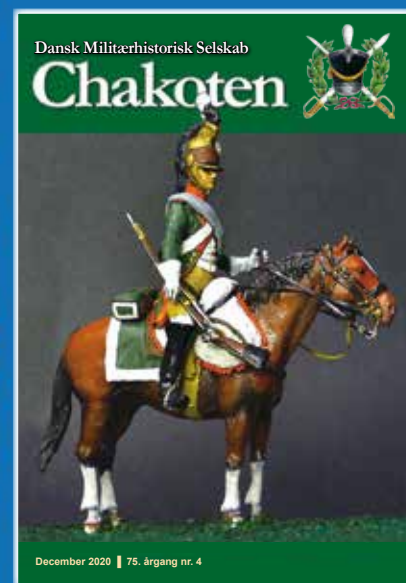
Mogens Jensen: Zeppelinbasen i Tønder. V. Marine-Luftschiff-Detachement Tondern – en tysk luftskibsbase i Sønderjylland 1914-1918. Historisk Samfund for Sønderjylland. 108 sider. 168 kr.

Chakoten

INDHOLD

- 2** *Henrik Denman:* Ny bog: Zeppelinbasen i Tønder.
- 4** *Martin Corfix:* "Der skal lægges megen vægt på dansk musik".
- 11** *Nye bøger:* Krigen i Nord-Norge 1940-1945 / Tavs som graven. Udvalgte gravmæler fra 2. Verdenskrig på Aarhus Nordre og Vester Kirkegård.
- 12** *Jens Kristian Boll:* Da julemanden drog i felten.
- 18** *Nye bøger:* Når fjenden forsvinder. Det danske flyvevåbens udvikling 1989-1999 / Vietnamkrigen med egne øjne.
- 20** *Uffe Henriksen:* Chakotens årsfigur 1990 og Ramon Labayen.
- 23** *Nye bog:* Ubådskrig i Kattegat
- 24** Simon Papousek er ny præsident.
- 25** *Siden sidst:* Sværdteknik på gårdspladsen.
- 26** Mødekalender 2021.
- 28** *Henrik Denman:* Den lange befrielse af Bornholm.

Forsiden: Menig dragon Frankrig 1808. Læs mere om Ramon Labayens figurer på side 20.

Christian X rider over grænsen den 10. juli 1920. Stabshornblæser, løjtnant Ludwig Makwarth med 7. Regiments Musikkorps og reservehornblæsere t.h. for æresporten, oberst Moltke i forgrunden til hest og æreskompagniet fra Sønderjysk Kommando. (Foto: Det Kgl. Bibliotek)

”Der skal lægges megen

Dansk militærmusik og sang kom til at blive en væsentlig faktor ved indtoget i de sønderjyske garnisoner ved Genforeningen 1920

Ved Genforeningen stod Krigsministeriet over for en udfordring: Den danske soldat skulle under stor bevågenhed vende tilbage til Sønderjylland i maj 1920 og blev formeret i Sønderjysk Kommando, der skulle afløse de engelske og franske troppeafdelinger, der siden januar 1920 havde holdt Nordslesvig besat. De danske soldater og officerer i Sønderjysk Kommando var de første, der kom til Sønderjylland, og som sådan de første repræsentanter for det officielle Danmark før de egentlige genforeningsfestligheder den 10. juli. Chefen for Sønderjysk Kommando, oberst Carl C.F. Moltke, forudså, at dansk militærmusik og sang ville blive en væsentlig

faktor ved indtoget i de sønderjyske garnisoner.

Sønderjysk Kommando forberedes

For oberst Carl C.F. Moltke var det et stort personligt ønske, der gik i opfyldelse, da han blev udvalgt til at være chef for de første tropper siden 1864, der skulle vende tilbage til Sønderjylland. Hans far, A.L. Moltke, var i 1864 herredsfoged i Vis og Uggel herreder med bolig i Flensborg, hvor han havde mødt Moltkes mor. Faderen var den sidste danske embedsmand, der under krigen forlod byen. Moltkes mor havde sammen med sin søster tillige deltaget i plejen af soldaterne på lazaretterne i Flensborg, og hans morbror, major Rosen, faldt på Dybbøl den 18. april. Moltke havde så at sige fået sit indgående kendskab til det sønderjyske ind med modernælken, og hans brede viden om de sønderjyske forhold skulle blive til stor nytte i forberedelsen af kommandoet.

Tanken opstod tidligt hos Moltke, at den danske militærmusik skulle spille

en fremtrædende rolle ved Sønderjysk Kommandos indtog i Sønderjylland. Imidlertid havde man et problem: I 1911 var samtlige danske regimentsmusikcorps i infanteriet blevet reduceret fra 20 til kun ni musikere! Uvægerligt ville den sønderjyske befolkning – dansk- som tysksindet – komme til at sammenligne dansk og tysk militærvæsen, og med de små, formindskede musikcorps ville det blive som David mod Goliat; de ville falde helt igennem.

Det kunne dog være gået langt værre: Ved hærloven af 1909 skulle alle regimentsmusikcorps – undtaget Livgardens Musikkorps – have været nedlagt den 1. april 1911. Rundt om i garnisonsbyerne blev der spillet afskedskoncerter, men i 11. time – efter massive protester i befolkningen og heftig debat i Rigsdagen – stillede forsvarsminister Klaus Berntsen et redningsforslag, der blev vedtaget på selve skæbnedagen den 1. april, og selvsamme dag blev musikernes afskedigelser tilbagekaldt per telegram fra Krigsministeri-

Af sogne- og orlogspræst Martin Corfix

Fhv. regimentsmusiker i
Fynske- og Sjællandske
Livregiments Musikkorps,
stabshornblæser i
8. Regiments Musikkorps,
Kastellet

*Rytterstyrkens modtages
på vej til Tønder 6. maj 1920.
Stabstrompeter Julius Sønderby
i forreste geled nr. 1 fra venstre
(Thorvald Larsen, Det Kgl.
Bibliotek)*

vægt på dansk musik”

et! Militærmusikken blev altså beskåret kraftigt men reddet på stregen, og det er heldigt for vores historie, idet man ikke kan tænke sig genforeningsfestlighederne uden den danske regimentsmusik.

Efter afstemningen i 1. zone den 10. februar, hvor 75 % af befolkningen stemte sig hjem til Danmark, tog forberedelserne hastigt form. Chefen for kommandoeet, oberst Carl Moltke, tog allerede den 11. februar på en tjenesterejse sammen med flere andre nyudnævnte danske embedsmænd til afstemningszonen, hvor han blandt andet havde samtaler med de dansksindedes førstemand og hovedarkitekten bag genforeningen, H.P. Hanssen, på "Folkehjem" i Aabenraa. Mon ikke Moltke blev inspireret af mødet med H.P. Hanssen, der i hele sin gerning var bevidst om dansk sprog og kulturs vigtighed i den nationale kamp mod fortyskningen i Nordslesvig. I al fald fik Moltke på rejsen i overmål bekræftet, "med hvor stor og glad forventning vore landsmænd ser hen til Genforeningen. Ligesom de i danske troppers tilbagevenden til det gamle land ser ligesom et

symbol på opfyldelsen af deres længslers mål. Tropperne vil blive hilst med glæde overalt og mødt med største velvilje og hjælpsomhed." Stærkt inspireret af sin rejse skrev Moltke ved sin hjemkomst disse ord i en manende "vejledning" til officererne og befalingsmændene. Meningen var, at de ved kommandoets formering i Odense i april 1920 skulle undervise det genindkaldte mandskab - kun udvalgte folk med tip-top soldaterpapirer -, der nøje var udtaget fra alle egne af Danmark, i de sønderjyske forhold og i taktfuld og værdig optræden over for den danske såvel som den tysksindede befolkning.

I virkeligheden var der tale om to næsten enslydende vejledninger. Den ene af Moltke, den anden var Moltkes ord lettere redigeret af kommandoets stabschef, kaptajn F.C. Essemann. Begge vejledninger cirkulerede rundt til afdelingerne, og Moltkes underskrevne eksemplar er genfundet i Rytterstyrken i Tønders arkiv (RA). Begge vejledninger kom særligt ind på regimentsmusikkens rolle:

"Det musikkorps, der bliver stillet til rådighed for kommandoet, er vel ret stort i forhold til, hvad regimenterne råder over, men det falder i størrelse stærkt igennem overfor, hvad man har været vant til dernede [i Sønderjylland]. Så megen mere vægt, må der lægges på at få det bedste ud af det, der rådes over såvel i musikalsk henseende som også musikernes optræden i geledet på stedet som under march. Der skal lægges megen vægt på dansk musik. Reservehornblæserne må anvendes med stærk kritik. Man må være sikker på, at den, der beordres til at blæse signaler, kan gøre det på fyldestgørende måde."

Der skulle altså være en national bevidsthed i musikvalget hos de militære musikdirigenter. Der tåltes ingen slinger i valsen, heller ikke hos de værnepligtige hornblæserne, og for Moltke var det vigtigt, at man for alt i verden ikke måtte skuffe den sønderjyske befolkning: "Dette må ikke ske, på det punkt må enhver føle sig forpligtet." I sin vejledning lagde Moltke særlig vægt på, at befalingsmændene og soldaterne ►

”Der skal lægges megen vægt på dansk musik”

forud for afsendelsen skulle lære ”vore fædrelandssange at kende – ikke alene melodierne men også ordene”, for de ville komme ned til en befolkning, der kunne dem udenad; ”deres sammenkomster [sønderjydernes] begynder og slutter altid med sange, og det forekommer mig, at det ville være os til liden ære, om vi i kendskab hertil skulle stå tilbage,” derfor måtte man i kompagnierne finde musikalske befalingsmænd eller blandt mandskabet, der kunne stå for indøvelsen af sangene.

Hærens Musiktilsyn kunne lyde af en større organisation men bestod kun af to medlemmer; formanden, oberst Parkov, og komponisten Alfred Tofft. De to herrer tog hvert år rundt og bedømte de militære musikkorps’ musikalske stadi i infanteriet og rytteriet. Moltke og Musiktilsynet var meget enige: Man måtte have et større musikkorps! Særligt ved det store indtog i Sønderborg. Her havde man netop før Genforeningen et rigt musikliv, og Sønderborg Slot husede i mange år Musikkorps Füssilier Regiment 86, ”Königin”, der omfattede adskillige dygtige musikere, hvoraf flere bar danske navne. Eksempelvis hed musikdirigenten Christian Jensen. Det store velspillende musikkorps var ikke alene kendt i Sønderborg men koncerterede også i andre sønderjyske byer. Det ville blive for pauvert med et lille ni-mands musikkorps. Derfor besluttedes det ende-

Oberst Moltke til hest forrest under indtoget i Sønderborg den 5. maj 1920. (Det Kgl. Bibliotek)

ligt i Krigsministeriet, at det musikkorps, der skulle følge Sønderjysk Kommando i Sønderborg, blev lagt sammen af to musikkorps. Hertil kom et antal værnepligtige musikere, hvorved man kunne mønstre 25 mand eller mere i et sammensat korps: ”Musikkorpsene vil blive beordret til tjeneste ved det Sønderjyske Kommando i den første måned, hvorefter disse musikkorps vil blive afløst af 2 andre regiments musikkorps.” Musiktilsynet havde også foreslået en plan for, hvilke musikkorps der i løbet af året skulle sammenlægges: 3. og 4. Regiments Musikkorps i april-maj; 5. og 6. Regiments Musikkorps i juni; 7. og 8. Regiments Musikkorps i juli; 9. og 10. Regiments Musikkorps i august og 1. og 2. Regiments Musikkorps i september. Ved Sønderjysk Kommandos beredne styrke - en eskadron fra 3. og 5. Dragonregiment - skiftedes de syv dragon-, gardehusar- og feltartilleriregimenters ni-mands musikkorps fra Jylland og Sjælland om betjeningen af Rytterstyrken i Tønder.

I de næste tre år blev det en stor opgave i Krigsministeriet at administrere de ca. 10.000 soldater, befalingsmænd og militærmusikere fra alle egne af Danmark, der kom til at gøre tjeneste ved Sønderjysk Kommando.

Indtoget i Sønderborg den 5. maj 1920

Det ”store fodfolksmusikkorps” lod sig med lethed samle af 3. og 4. Regiments Musikkorps, der begge var garnisoneret på Sølvgade Kaserne i København. Korpsset skulle ledes af 4. Regiments stabshornblæser [datidens betegnelse for musikdirigent], løjtnant Jens Norup.

Musikkorps, I. Bataljon med chefen, Oberst Carl Moltke, og kommandoets stab blev om morgenen den 5. maj udskibet fra Assens ombord på panserskibet Olfert Fischer. De gamle filmklip viser fra overfarten menige og officerer, der storrygende og smilende går rundt på skibet,

Det af 3. og 4. Regiment sammensatte musikkorps giver koncert i Sønderborg, Perlegade set fra Rådhuset. Mon ikke stabshornblæser Jens Norup dirigerer sin egen march, ”Holger Danskes March”, hvor han netop har indlagt citater fra ”I alle de riger og lande”, som sønderjyderne elskede, men som ikke måtte synges offentligt under det tyske styre. (Det kgl. Bibliotek)

mens Norup og det samlede musikkorps musicerer på skibsdækket.

Vi vil lade et øjenvidne fortælle om modtagelsen og paraden gennem Sønderborg, som det nogle dage efter blev bragt i "et af hovedstadsbladene":

"Kl. 12 1/4 sås Olfert Fischers høje master over landtungen i nord, og straks efter bøjede det lysegrå panserskib om hjørnet og gled langsomt ind midt i sundet, forbi anlægspladsen, stuvende fuldt af hurraråbende og viftende soldater, medens det uhyre publikum på kysten råbte hurra, sang og viftede med hatte og lommetørklæder. Og alle musikkorps i land og på skibet spillede nationalsangen. Det var en uforglemmelig scene. [...] Så smældede alpejægerens storm-march, og i det hurtigste tempo med små skridt, hornene ustandselig svungne lynende i luften, drog de op på Nørretorv og stillede sig langs Sydsiden. Men ikke mindre rapt og fejende lød Riberhusmarchen fra det danske orkester, og i hurtig march med dundrende fodslag rykkede de gallaklædte Jenser frem. [...] Da de første officerer og det danske musikkorps viste sig ved pladsens hjørne [Nørretorv], brød en orkan af hurraråb løs, som ikke ville få ende. [...] Og så

satte processionen sig i gang. Alpejægerne med musik, byens musik og den store festkomité, pigespejdernes vandrende bøgeskov, det danske militærorkester og kompagnierne med de mange beredne officerer, marinesoldaterne med musikkorps, spejderne med do., drengeforbundet med do. Og så publikum, der for øvrigt for en del stak genveje for atter og atter at se toget drage forbi. Fransk-mændene hastede lidt forud for den danske procession for at tage honnrøpstilling ved kasernen. Det danske indtog var så taktfuldt, så passende og så værdigt! Det gik med fuld militær præcision, med vældigt slag med fusserne, med flyvende faner og klingende spil. Og både da bataillonon stod langs kajen og senere ved kasernen blev bataillonens fane ført højtideligt langs fronten til fanemarchens toner og hilst af publikum. Men der var hverken gjaldende triumf eller udæskning i det indtog. De var bare så forfærdelig glade alle sammen: Officerer, soldater og publikum. Det var som et gensyn af længe adskilte familiemedlemmer. Officerer og soldater strålede af glæde, vinkede med sabler og hænder til det ustandseligt hilsende og vinkende og råbende publikum på fortove, trapper og

i vinduer. Blomster kastedes på toget, og der viftedes med hatte og flag". Indtoget forløb uden demonstrationer fra mindretallet. Nok var der indimellem på ruten nedrullede gardiner, men som øjenvidnet fortæller: "ingen mislyd hørtes. Derimod hørte jeg mange udbrud som "schöne Leute". Tyskerne var jo helt afvænnede med at se velklædte soldater."

På samme festlige måde formede indtogene i Haderslev og Aabenraa sig med 6. Regiments Musikkorps og reservehornblæsere fra Odense i spidsen under ledelse af stabshornblæser, løjtnant Hans Hegeland.

"Disse landsbyfester – Jeg glemmer dem aldrig"

I sin vejledning understregede Moltke flere gange vigtigheden af, at sønderjyderne og soldaterne lærte hinanden godt at kende:

"Udrykning i terræn skal finde sted og marchveje vælges således, at byerne hyppigt får lejlighed til at se soldaterne. [...] Hvor der er lejlighed til det, føres mandskabet gennem de egne, hvor vi har vore krigsminder. [...] Gymnastik, feltgymnastik, idræt, badning, hvor ▶

Sønderjysk Kommando samles på Nørretorv i Sønderborg lige efter landgangen. Tropperne marcherer på plads. Til hest ses Moltke i midten ved siden af en officer til fods med dragen sabel. Musikkorpset ses nederst i billedfeltet. Helt galt kunne det vel ikke gå, når man i musikkorpset havde en underhornblæser, der hed Mozart Rasmus Poulsen! (Foto: Det Kgl. Bibliotek)

”Der skal lægges megen vægt på dansk musik”

forholdene er til det, bør afholdes mest muligt; her ved bliver der også lejlighed til at komme i forbindelse med befolkningen f.eks. gennem opvisninger og afholdelse af sportsskampe med de lokale sportsforeninger. [...] Jeg kan under de forhold, hvor besættelsestropperne kommer til at virke, ikke nok som fremhæve betydningen af, [...] at afdelingerne kommer i god kontakt med befolkningen.”

Vi vil lade regimentsadjutant H.E. Christensen fortælle om denne fine konstellation:

”Disse landsbyfester i genforenings-sommeren, hvor forløb de smukt og ofte rørende. Jeg glemmer dem aldrig. De bragte følelser og stemninger frem, hvis forudsætning var den tabte krig i 1864 med efterfølgende tysk forsøg på undertrykkelse af den danske folkesjæl og Verdenskrigens ulykker og trængsel og så til slut den store glæde: Genforeningen. Alt dette kom som regel smukt og værdigt til orde hos de militære og de lokale, civile talere. Regimentsmusikken spillede så en national melodi, hvorunder mandfolkene, især de indfødte, kom til at se alvorlige og tunge ud af øjnene, medens de vel tænkte på egne oplevelser og faldne slægtninge og kammerater i Verdenskrigen, og mange af kvinderne gråd eller blev i hvert fald fugtige i øjnene. Så kom det sønderjyske kaffe-bord og efter det festens 2. del: Regimentsmusikken spillede op til Dans! Og så svang de samme alvorlige mænd og kvinder og danske Jenser sig i skøn forening glade i dansen. Sønderjyderne var i 1920 af nærliggende årsager ca. 6 år bag efter denne kunst, der kaldes ”moderne dans”, men som til gengæld befalingsmændene og de menige fra Nord for Kongeåen forstod sig på, eller i hvert fald bildte sig ind at kunne. Og sønderjyderne, især de unge piger, ville gerne lære kunsten.”

Men det var ikke kun i genforeningssommeren, man kom sammen på denne måde. Endnu over et år efter Sønderjysk Kommandos ankomst kunne et besøg forme sig som et rent triumftog: I efteråret 1921 rykkede et kompagni ud på en tredages tur til Nordals. Tidligt en morgen marcherede det af sted fra Sønderborg med fuld musik. Da kompagniet var kommet uden for byen, blev musikkorpset sendt i forvejen på ladet af kommandoets store lastbil til Spang, den første by på turen. Her spil-

3. og 4. Regiments Musikkorps i Sønderborg 5. maj 1920. Stabshornblæser Jens Norup dirigerer. Bemærk 1. række fra venstre de tre 3 piccolo-kornetter i es. (Foto: Steffen Riis).

lede regimentsmusikken koncert midt i landsbyen, og når kompagniet nærmede sig, rykkede musikkorpset tilbage til de første huse, og så marcherede soldaterne med fuld musik gennem byen, hvor man så folk komme løbende ud for at hejse Dannebrog. Musikkorpset blev igen kørt frem til næste by og successen blev gentaget igen og igen. Overalt kom flagene op, og folk stimlede sammen ved vejen. Da kompagniet nåede sit bestemmelsessted i nærheden af Nordborg, blev mandskabet fordelt mellem kvarterværterne til spisning, og samme aften mødtes hele byen og kompagniet i forsamlingshuset. Her holdtes der taler, fædrelandssange blev sunget, og musikkorpset spillede til dansen, lige til kompagniets kaptajn ved midnat lod retræten blæse.

Uniformering og instrumentering ved Sønderjysk Kommando

I 1920 herskede det, der af militær- og uniformshistorikere er blevet betegnet som uniformforvirringens tid. De militære musikkorps var ingen undtagelse fra resten af hæren. Her befandt man sig fra 1903 og fremefter i en skøn blanding af forskellige uniformsmodeller. Man kunne således opleve et musikkorps iklædt både blå dobbeltradede M/1889 uniform; grågrøn M/1903 uniform; enrødet blå uniform M/1910; lysegrå M/1915 uniform og den senere gulbrune M/1923 uniform. Uniformeringen i rytteriets lyseblå og feltartilleriets mørkeblå musikkorps var dog ens indtil indførelsen af uniform M/1923, så herskede forvirringen også her.

I Sønderjysk Kommando var alle sejl sat til, og næsten intet blev overladt til tilfældighederne – heller ikke uniformeringen. Fra kommandoets indtog i garnisonerne og nogle måneder frem var

al mandskab iklædt den sidst tilkomne lysegrå M/1915 uniform. Også infanterimusikkorpsene var iklædt den lysegrå uniform ved indtogene, og selv Christian X var i den lysegrå generalsuniform, da han red over grænsen. Sommeren igennem ses den samme uniform på fotos af musikkorpsene, men i takt med, at mandskabet udskiftedes og nye musikkorps blev tilkommanderet gik den ens uniformering fløjten. Som den uniformskyndige A.N. Hvidt beskriver det: ”Så hurtigt som det kunne lade sig gøre, tog officererne atter blåt tøj i brug – og kort efter sendtes yderligere blåt tøj ”til opslidning” til mandskabet til daglig tjeneste.” Ingen regel uden undtagelse: det eneste infanterimusikkorps, der fra begyndelsen ikke var iklædt M/1915 var 6. Regiments Musikkorps fra Odense, hvis medlemmer bar dobbeltradede M/1889. Sønderjysk Kommando skrev til Krigsministeriet dagen efter Odense-korpset var taget hjem: ”Musikkorpset ønskes, hvis det er muligt, i grå uniform eller i al fald i ensartet uniform”, og da musikkorpset fra Odense allerede i juni kom til Sønderjylland igen, var det i grå uniform!

Musikkorpsene havde dels nyskrevne stemmebøger dels stemmebøgerne fra normeringen på de 20 mand (1880-1911) med til Sønderjylland, og de ekstra musikere dublerede melodistemmerne, så instrumenteringen ved ”det store fodfolks-musikkorps” kom til at se sådan ud ved Genforeningen:

3 piccolo-kornetter i es
4 kornetter i b
2 trompeter i es
2 ventiltaltbasuner i es
4 ventiltenorbasuner i b
1 ventiltaltbasun i f

3. og 4. Regiments Musikkorps i teten ved indtoget i Sønderborg 5. maj 1920. I baggrunden rådhuset. Moltke rider lige efter musikkorpset. (Foto: postkort)

1 tuba i f
1 helikon i f
1 lilletromme
1 stortromme
1 par bækkener

Afslutning

En vinteraften i slutningen af 1920 sad et par sønderborgere og gjorde op, hvilken af årets mange oplevelser der for dem var blevet den største. De havde været med til de franske alpejægeres ankomst, til afstemningen den 10. februar, de danske troppers overvældende festlige indrykning den 5. maj og til kongefesten i juli på Dybbøl. – ”Den 5. maj 1920 var nu alligevel vor største oplevelse!” blev de enige om. ”I det øjeblik vi så krigsskibet [panserskibet Olfert Fischer] med danske soldater runde pynten i Allsund, følte vi os med ét sikre. Al tvivl svandt! Så var det virkelig en kendsgerning, at vi var i Danmark igen!”

Forfatteren Svend Thorsen interviewede Moltke som 85 årig, og her havde Moltke en betragtning om regimentsmusikkens rolle: ”De danske melodier, som sønderjyderne under fremmedherredømmet knapt nok havde turdet lade lyde i deres egne stuer, i hvert fald ikke for åbne vinduer, klang nu frejdigt gennem gaderne, og det var rede ikke længe, inden det var de danske marcher, man hørte drengene fløjte (...) ▶

Sønderjysk Kommando på Nørretorv i Sønderborg efter landgangen den 5. maj 1920. 3. og 4. Regiments Musikkorps tv, oberst Moltke til hest forrest. (Det Kgl. Bibliotek)

”Der skal lægges megen vægt på dansk musik”

Hærens medvirken ved Genforeningen ville have formet sig ganske anderledes, hvis der ikke ved de forskellige lejligheder havde været militære musikkorps til at give stemningen luft i toner. Det var festlige øjeblikke, når garnisonen vendte tilbage fra en øvelse med musikkorpsset i spidsen; enhver dansk, der kunne komme fri, løb ud på gaden eller til vinduet for at vinke og for at fryde sit danske hjerte.” I dag ville Moltke i visse kredse være blevet udskammet og hånet for at satse på det nationale og specifikt kulturelt danske!

Sjældent hører vi i dag om oberst Moltke og hans blik for det genforeningsfremmende i brugen af dansk musik, og at den danske soldats tilbagevenden til Sønderjylland blev et sandt triumftog. Det er i hundrede året et næsten glemt kapitel i genforeningshistorien, hvor kun Christian X's ikoniske ridt over grænsen er blevet stående som hovedbegivenheden. Minderne - både civile og militære - blev dog lang tid efter holdt i live i de mange erindringer og øjenvidneskildringer, hvor det netop bekræftedes, at manden bag Sønderjysk Kommandos formering, Carl Moltke, havde set helt rigtigt; det var regiments-

Sportsfest på Sønderborg Kaserne juni 1920. Præmieoverrækkelse. På podiet 5. Regiments Musikkorps fra Vordingborg og 6. Regiments Musikkorps fra Odense under ledelse af Stabshornblæser Hegeland midtfor med læderhandsker. (Det Kgl. Bibliotek)

musikkorpsene, der kom til at ”bære” begivenhederne med deres festlige, danske musik under indtogene i det genvundne land.

De dansksindede sønderjyder fik ved indtogene og folkefesterne i musik og sang afløb for al den glæde, man var fyldt af, og al den musik, der havde været forbudt, måtte nu klinge frit. Man byttes ud med Musikkorpsene spillede dansk og var dermed med til at konsolidere det nationale, sproglige og kulturelle fællesskab, Sønderjylland havde med Danmark. På det punkt var Moltke vel mere eller mindre klar over, at musik også rummer kulturel erindring, og at den musik, vi omgiver os med, er med

til at definere vores kultur og nationale identitet. ■

Utrykte kilder, Rigsarkivet: Sønderjysk Kommando, Rytterstyrken i Tønder. Generalkommandoen, Sønderjysk Kommando, Den militære nodesamling. Artiklen i sin fulde længde samt litteraturliste og noter vil i slutningen af året kunne ses på hjemmesiden www.danskmilitaermusik.dk

I november måned udkommer forfatterens artikel ”Der skal lægges megen vægt på dansk musik” i Historisk Samfund for Sønderjyllands Sønderjyske Årbøger 2020.

9. og 10. Regiments Musikkorps tilkommanderet Sønderjysk Kommando 1922. Musikdirigent Rudolph Tetschner, 9. Regiments Musikkorps, Viborg, i forgrunden. Til højre for ham (med kornetten i hånden), Stabshornblæser Peter Valsø, 10. Regiments Musikkorps, Aalborg. (Foto: Prinsens Musikkorps)

Slagmarken ved Narvik

Bog anmeldelse
Af Simon Papousek

Ny bog fortæller om krigen omkring Narvik i Nordnorge, der var et regulært spændingsområde.

Narvik Krigsmuseum har udgivet en flot bog, som både er et katalog over deres samling, såvel som en fortælling om de fem års tysk besættelse af Nordnorge.

Fortællingen er centreret omkring Narvik, som i begyndelsen af 1900-tallet fik en jernbaneforbindelse fra malmminerne i Nordsverige. Narvik blev således et naturligt udskibningsområde for malmen og derved et centralt område for tyskerne i bestræbelserne på at sætte sig på malmudvindingen og ikke mindst transporten. Ved at kontrollere Narvik, kontrollerede man således transportvejen. Som bekendt indgik besættelsen af Norge i Operation Weserübung, der jo ligeledes omfattede besættelsen af Danmark. Besættelsen af Norge gik ikke ligeså hurtig som med Danmark. Norge var i modsætning til Danmark i regulær krig med Tyskland, og det skulle tage tid, før Tyskland havde gjort de norske geværer tavse.

Storbritannien og Frankrig var ikke sene til at identificere Narvik som et strategisk område, hvorfor en undsætningsstyrke bestående af skibe og soldater blev sendt nordpå. Det var dog ikke nok til at forhindre tyskerne i at erobre Narvik.

Efter at kampene var slut i juni, be-

fæstede tyskerne sig i hele Norge. Helt frem til slutningen af krigen i 1945 var der udstationeret herved 400.000 tyske soldater i Norge, som af Hitler blev betegnet som et skæbneområde. En betragtelig styrke, som formentlig ville have gjort bedre gavne andre steder i Europa.

Krigen i Nord-Norge 1940-1945 beskriver således krigen i et spændingsområde under krigen. Nordnorge udviklede sig til en regulær slagmark, da sovjetiske tropper invaderede via Finnmarken og de norske havne blev omdannet til tyske flådebaser, som kunne forstyrre konvojsejladser fra USA, Canada og Storbritannien til Sovjet. Anden Verdenskrig i Norge har derfor en bred appel til alment interesseret for krigen og ikke mindst, hvis man har Skandinavien som sit hovedfelt.

Bogen er som nævnt en slags katalog

over Narvik Krigsmuseums samlinger. De talrige illustrationer spænder fra private fotos til de mere officielle, til snapshots fra samlingerne. Der er samtidige våben, uniformer, husgeråd, skilte, mærker, sågar en kakkelovn hvor skorstene er sikret mod håndgranater og meget andet, som tilsammen giver et totalbillede af Norge under krigen.

Bogen skal hermed anbefales, og forvilder man sig nordpå, er et besøg på Narvik Krigsmuseum et must.

Marianne Alfsen:
Krigen i Nord-Norge 1940-1945.
Forlag: Narvik Krigsmuseum 2019.
241 sider; Pris: 349 nkr.

I 1940 fandt flere slag mellem tyske og norske styrker sted i Narvik. Billedet viser tyske soldater i Narvik 1940.

Krigens skæbner på kirkegården

Bog anmeldelse
Af Simon Papousek

Ny bog om gravmæler på Aarhus Nordre og Vestre Kirkegård.

Historiker og dramaturg Klaus Bertelsen har begået en brugbar bog, der, som undertitlen antyder, gennemgår en række gravmæler fra Anden Verdenskrig på Aarhus Nordre og Vestre Kirkegård. Det er der kommet en slags kombineret håndbog og guidebog ud af.

Bertelsen har tematisk inddelt sin rundvisning på kirkegården med fokus på modstandsfolk, tyske soldater, danske frivillige i tysk tjeneste, flygtninge, begivenheder med mere. Bogen er disponeret således, at læseren får en del information ud af de respektive kapitler, som hver repræsenterer den eller

de begravede, uden at man behøver at læse bogen fra ende til anden. På den måde kan en gåtur ad historiens sti på kirkegården føre en rundt, og tilmed få fortalt gribende og interessante fortællinger om de begravede.

Bertelsen formår med et godt overblik og indsigt i de enkelte personer og begivenheder som gravmælerne er symboler for, at fortælle en ret detaljeret fortælling som aldrig bliver kedelig. Forfatterens arbejde som blandt andet rundviser fornægter sig ikke.

Bogen er baseret på begivenheder og personer der er tilknyttet Aarhus, med talrige henvisninger til gader og veje og kvarterer, så både aarhusianeren såvel som turistene får fuld valuta for pengene. Ud over de sort/hvide illu-

strationer som bogen er forsynet med, får læseren en litteraturliste, kildehenvisninger og kort over kirkegården i tilgift. Således kommer bogen byhistorikeren, besættelsestidshistorikeren, slægtsforskeren og den alment interesserede til gode.

Alt i alt et meget fint stykke arbejde, som hermed anbefales.

Klaus Bertelsen:
Tavs som graven.
Udvalgte gravmæler fra
2. Verdenskrig på Aarhus Nordre
og Vestre Kirkegård.
Forlag: Aarhus Byhistoriske Fond.
131 sider; Illustreret; Pris: 200 kr.

Thomas Nast

DA JULEMANDEN DR

Den amerikanske bladtegner Thomas Nast tegninger af Santa Claus i Den amerikanske Borgerkrig var populære. Nast lagde i sine tegninger især vægt på den menige soldats pligttrøskab og udholdenhed, og på de menneskelige afsavn, hans familie tog på sig for sagens skyld.

Af Jens Kristian Boll

Mange tror, at det traditionelle billede af Julemanden eller Santa Claus som en gemytlig skægget trivelig ældre herre blev skabt af Coca Colas reklameafdeling. Imidlertid blev den klassiske julemand skabt af den amerikanske politiske tegner Thomas Nast (1840-1902) med et propaganda-billede fra Den amerikanske Borgerkrig kaldet Christmas in Camp (1863). Her ser man, hvordan Santa Claus fra sin slæde deler julegaver ud til Nordstatssoldaterne og især vækker begejstring ved at fremvise en sprællemænd, der forestiller Sydstaternes præsident Jefferson Davis dinglende med rebet om halsen!

Santa Claus erobrer USA

Thomas Nasts tegninger fik afgørende betydning for opfattelsen af Santa Claus, men det var dog ikke Nast, der "opfandt" ham. Santa Claus havde allerede en lang karriere bag sig i Amerika.

Santa Claus er formentlig en angloficering af Sinterklaas, der er en hollandsk

omskrivning af Sankt Nicolaus, biskop i Myra i Lilleasien i det 4. århundrede og siden børnenes helgen og gavegiver. Sankt Nikolaus' festdag er 6. december. Da Nordeuropa med reformationen brød med den katolske kirke og helgenlæren, valgte reformatorerne at flytte Sankt Nikolaus' gaveuddeling til 24.-25. december. Børnene fik således stadig deres gaver, men blev nu mindet om, at Sankt Nikolaus blot uddelte dem på vegne af Jesusbarnet.

I det 17. århundrede tog hollandske immigranter Sankt Nikolaus/Sinterklaas med sig til Nieuw Amsterdam, der siden blev til New York. 1809 omtaler Washington Irving i sin humoristiske "History of New York" Santa Claus som en trivelig, gemytlig, piberygende herre, der kommer kørende med en vogn fyldt med gaver til børnene. 1823 har "Santaclaus" i en børnebog erstattet hesten med et rensdyr og vognen med en kane prydet af et skilt, der understreger, at

OG I FELTEN

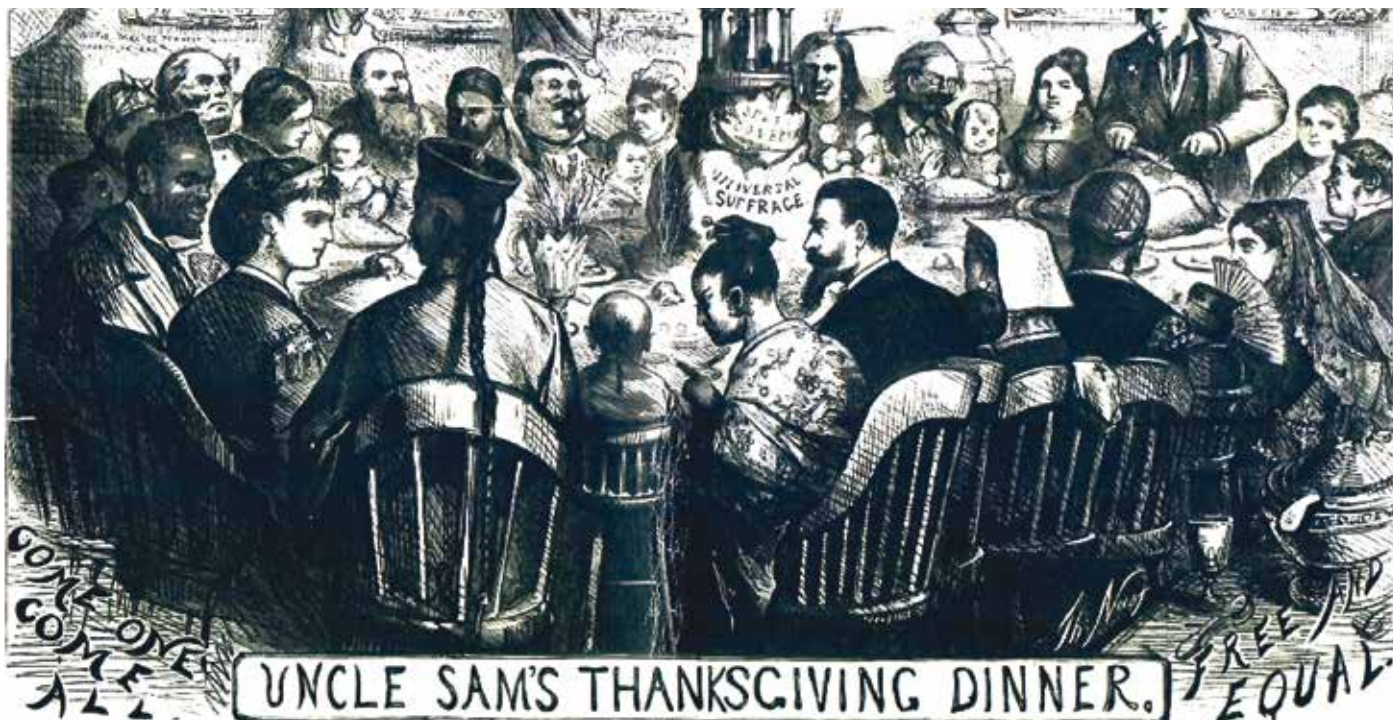

gaver er belønning for god opførsel.

Også i 1823 bragte avisen "Troy Sentinel" digtet "A visit from St. Nicholas (bedre kendt som The night before Christmas)", hvor St. Nick ankommer i slæde forspændt 8 rensdyr (1), lander på familiens tag, stiger ned gennem skorstenen og fylder de strømper, børnene har hængt op, med gaver, altimens han gemytligt bakker på sin pibe. Da digtet er trykt uden forfatterangivelse, har der siden stået en voldsom strid om, hvorvidt det var forfattet af Clement Clarke Moore (1779-1863) eller Henry Livingston Jr. (1748-1828).

1849 optræder fru Santa Claus i James Rees: "A Christmas Legend" for siden at dukke op i børnebøger og julefortællinger. Amerikanske børn har siden haft en lumsk mistanke om, at fru Santa fører julemandens regnskabsbog over, hvorvidt man havde været god eller slem. Traditionen om Julemanden var fra 1850'erne godt udbredt i Amerika, uanset om man kaldte ham Santa Claus, Sinterklaas, St. Nick eller Kris Kringle.

*Tegning af
Santa Claus i en
soldaterlejr.*

Tegning af Thomas Nast fra november 1869 med titlen "Uncle Sam's Thanksgiving Dinner", hvor alle racer og befolkningsgrupper sidder harmonisk og venskabeligt bænkedede ved samme runde bord.

Da julemanden drog i felten

Da tegneblyanten var mægtigere end sværdet

Thomas Nast var født i Bayern, men kom med sin familie til Amerika i 1846, da hans politisk aktive far Joseph Nast fandt det sikrest at lægge Atlanterhavet mellem sig og de bayriske myndigheder. Da Thomas Nast ikke klarede sig fremragende i skolen, men havde gode evner for at tegne, sørgede hans far i 1854 for, at han fik en tegneruddannelse, hvor han også udviklede sin sans for vellignende karikaturer.

Nye opfindelser inden for tryk-
keteknik havde skabt et stort behov for tegnere i bladverdenen. Redaktører havde erfaret, at gode tegninger ikke alene solgte aviser og magasiner, men også var en glimrende måde at få sit budskab ud til et publikum, hvis læsefærdigheder ikke altid var lige veludviklede.

Amerikanerne havde gode erfaringer med, hvad den rette tegning kunne udrette: Da et håndgemæng mellem en britisk vagtstyrke og ophidsede folk fra Bostons havnevarter i 1770, endte i "The Boston Massacre", sikrede Paul Reveres (1734-1818) træsnit/skillingstryk af affæren (2), hvor en velordnet linje af britiske soldater under kommando af en diabolisk sværdsvingende officer sender en dødbringende salve på klos hold ind i en skare rædselsslagne velklædte bed-

steborgere, at alle vidste, at englænderne bar ansvaret, mens amerikanerne var de sagesløse ofre.

Redaktørerne stillede ingen sandhedskrav til tegnerne, som havde vidtgående friheder til at "forbedre" virkeligheden i deres billeder, blot de blev så dramatiske som muligt til gavn for avisernes salgstal. Dog kunne det gå for vidt: da den engelske mester-
tegnere Frank Vizetelli (1830-1883) i 1861 til glæde for "The Illustrated London News" læsere havde dramatiseret Nordstatshærens hastige retræte fra slaget ved Bull Run, så han viste flygtende soldater kaste våben og oppakning, trampe hinanden ned, bemægtige sig vogne og kaste kvinder, børn og sårede ud (3), måtte han af frygt for lynchning forlade USA meget hurtigt. Amerikanernes morderiske planer til trods fik Vizetelli fik en lang karriere som krigstegner, inden han i 1883 faldt i slaget ved Shaykan i Sudan.

Thomas Nast skabte sig hurtigt et navn og leverede tegninger til blade som Frank Leslies "Illustrated Newspaper", "Harper's Weekly Journal of Civilisation" og "New York Illustrated News". 1859 lod Harpers Weekly Nast illustrere bladets artikler om korruption i ordensmagtens rækker. Det følgende år sendte "New York Illustrated News" ham til London for at dække boksekampen mellem amerikaneren John C. Heenan og englænderen Thomas Sayers (4). "The Illustrated London News" fik øje på ham og sendte ham og Vizetelli afsted for at dække Garibaldi's og dennes privathær Rødkjorternes invasion og erobring

af Sicilien. Nast vendte efter veludført mission hjem til USA i 1861 og blev fast medarbejder hos "Harper's Weekly".

Vores bedste hverveofficer

"Harper's Weekly Journal of Civilisation" havde inden Borgerkrigen i den grad forsøgt at holde en neutral politisk kurs af frygt for at miste læsere og annoncører i Sydstaterne, at avisen hånede blev kaldt "Harper's Weekly". Da Borgerkrigen brød ud, sluttede avisen helhjertet op om præsident Lincoln, Unionen og kravet om slaveriets ophævelse. Da Nast var glødende tilhænger af unionen og Lincoln og afskyede slaveri, var det et klogt valg at bringe hans tegninger. Nast troede på, at USA havde plads til alle og kunne give alle rimelige muligheder, hvorfor han indigneret bekæmpede diskrimination og skildrede mindretal (afroamerikanere, indianere, kinesere og nye immigranter) med sympati, med irlændere som den eneste undtagelse.

Når man hos Nast møder billedet af den fordrukne, voldsparate, let kriminelle og ikke særligt kvikke irlænder, kan det muligvis skyldes, at dele af New Yorks irske underklasse ofte optrådte sådan, at de øvrige minoriteter fandt Nasts skildring af irlerne fuldt ud dækkende (5), og at den samme gruppe også leverede muskelkraft til politikeren William Tweeds (1823-1878) korruptionscirkus, som Nast siden skulle bekæmpe og bringe til fald.

Smukkest udtrykte Nast sin vision med billedet Uncle Sams thanksgiving dinner

1869, hvor alle racer og befolkningsgrupper sidder harmonisk og venskabeligt bænkedede ved samme runde bord.

Nast skjulte i sine tegninger på ingen måde krigens rædsler, især når det var sydstatsguerrillaer, der udøvede dem, men understregede, at kampen for at bevare unionen og afskaffe slaveriet var nødvendig. Hans illustrationer hyldede ikke mindst kvindernes indsats i kampen lige fra sygeplejerskerne, der virkede såvel ved fronten som i hospitalerne, og de frivillige, der organiserede hjælpearbejde og skaffede midlerne gennem velgørenhedsarrangementer.

Nast lagde i sine tegninger især vægt på den menige soldats pligtstro og udholdenhed, og på de menneskelige afsavn, hans familie tog på sig for sagens skyld. Med indlevelse skildrede Nasts pen soldaternes glæde over breve og især pakker hjemmefra og gav indirekte læserne en fin henstilling om at betænke soldaterne. Da krigstrætheden var ved at koste Lincoln genvalg i 1864, sikrede Nasts tegning "The Southern Compromise", at et flertal af vælgerne afviste enhver tale om kompromis. Det var med fuld ret, at præsident Lincoln erklærede, at Nast var Nordstaternes bedste hverveofficer.

Nast drog også julen og dens symbolik ind i sine krigsbilleder. 3. januar 1863 kunne "Harper's Weekly"s læsere på forsiden se Santa Claus ankomme til nordstatslejr i kane forspændt to rensdyr og iført pelshue, blå frakke med stjerner og rød og hvidstribede bukser, kort sagt Stars and Stripes. En æresport med indskriften "Wellcome Santa Claus" byder ham velkommen, og fra vognen uddeler han store pakker med velkomne gaver

Tegning fra "Harper's Weekly", der viser Julemanden og hans mange arbejdsopgaver.

som lange piber og strømper, og de små trommeslagere betænkes med en "trolde i æske". Mest lykke gør det dog, da Santa Claus fremdrager en sprællemænd med en umiskendelig lighed med Sydstatspræsidenten Jefferson Davis, der dingler med et reb om halsen.

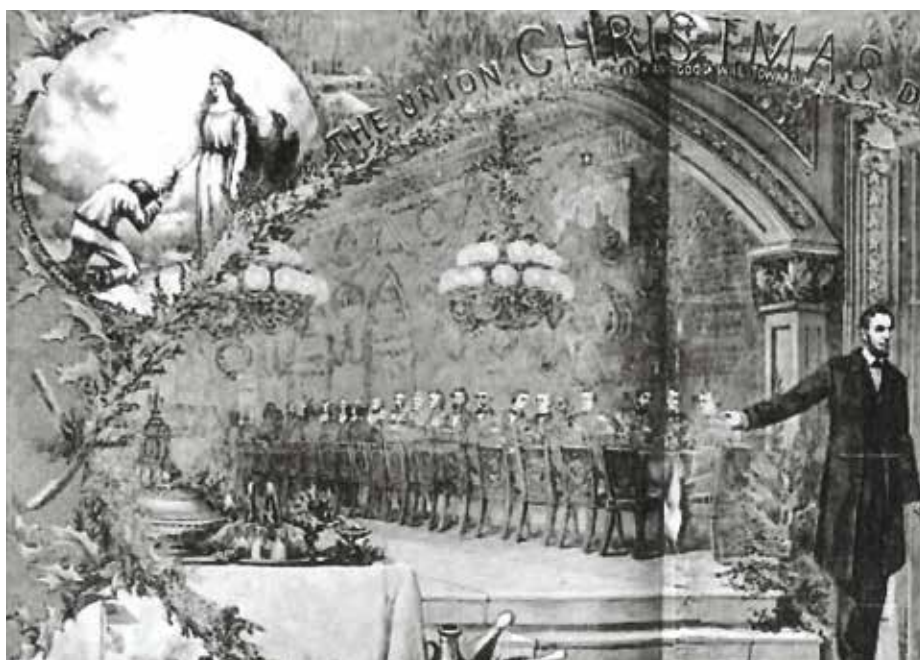
Mere forsonlige toner anslog Nast i 1864 med julebilledet "The Union Christmas Dinner", hvor tegneren med kraftige har allusioner til lignelsen om Den fortabte Søn, som optræder i den øverste højre vignette. I de to nederste vignetter opfordres Sydstatshæren til at overgive sig, mens præsident Lincoln i centralbilledet som faderen byder Sydens fortabte og meget pjaltede, men angrende sønner indenfor til om ikke vin

og fedekalv så dog kalkun og champagne. Fader Lincolns lydige ældre sønner (Nordstaternes sejrige generaler) er allerede ankommet og sidder bænket ved bordet, hvor der dog er sat ledige stole frem til de slagte, og i bunden af billedet viser en vignette alle skåle endrægtigt og oprigtigt sammen.

Måske man idag vil synes, at "Harper's Weekly" og Nast gik for vidt med julebilledet i 1865, hvor Santa Claus med et "Merry Christmas to all" viser fredens velsignelser: Munter sneboldstrid har afløst krigens vold, genforenede familier og venner mødes i muntert lag, mens børnene glæder sig over gaverne. Dog skurrer det lidt, at sejren fejres med et juledukketheater, hvor Harlekin og Pjerrot beredvilligt viger pladsen for sejrherren general Ulysses S. Grant, der i rollen som Jack the Giantkiller stolt fremviser de afhuggede hoveder af de tre onde kæmper sydstatsgeneralerne Lee, Hood og Bedford Forrest.

Santa Claus i fredens dage

Efter Borgerkrigen vendte såvel Santa Claus som Nast tilbage til fredens sysler. I de kommende år udviklede Nast legenden om Santa Claus yderligere. 1866 var Nasts og "Harper's Weekly"s julegave til læserne dobbeltarket "Santa Claus and his Works", hvor Santa Claus fra sin borg i det høje nord iagttager jordens børn med kikkert og skriver deres opførsel ind i sin regnskabsbog. Flittigt forarbejder han trælegetøj og syer dukketøj, pynter juletræ og bestiger kanen for i midterbilledet at stige ned gennem skorstenen for at fylde strømperne.

Tegning fra 1864 af præsident Lincoln ved en julemiddag af Thomas Nast.

En julehilsen tegnet af Thomas Nast i 1865.

Da julemanden drog i felten

Siden fik børnene at vide, at Santa Claus har hjemme i Santa Clausville N.P., der blev udlagt som North Pole. Afstanden hindrer ikke Santa Claus i at betjene sig af den nyeste teknologi, da julebilledet "Hello Santa Claus, hello little one" fra 1884 viser ham besvare telefonopkald.

Nast brugte fortsat sin kunst til at give politiske kommentarer. Hans tegninger var kraftigt medvirkende til at sikre general Grant præsidentembedet 1869-1877. Nast udtrykte i sine tegninger sin dybeste indignation, da regeringens forsoningspolitik over for Sydstaterne gav sig udslag i Jim Crow-lovene, der voldsomt og voldeligt indskrænkede afro-amerikanernes nyvundne rettigheder.

1871-1873 førte Nast og "Harper's Weekly" kampagnen mod det korrupti-onscirkus, politikeren Tweed havde organiseret i New York gennem Tammany Hall-klubben.

Nasts tegninger var afgørende for at forklare misforholdene for en ikke alt for litterær vælgerskare. Tweed var så rædselsslagen, at han tilbød Nast 100.000 \$ til en studierejse til Europa og siden forhøjede summen til 500.000\$. Nast

afviste tilbuddet, og ved lokalvalgene i 1871 mistede Tweed al politisk magt for to år senere også at miste sin frihed, da han blev dømt og sendt i fængsel. 1875 undveg Tweed, flygtede forklædt til Spanien, blot for prompte at blive arresteret. Havnemyndighederne genkendte ham straks, da de amerikanske myndigheder i stedet for det traditionelle efterlysningsbillede havde rundsendt Nasts karikaturer af Tweed. (6)

Som kuriosum kan nævnes, at ikke alene "Harper's Weekly" forstod Santa Claus' betydning for hjemmemfrontens moral. Således bragte "New York Herald" i juni 1864 et interview, Santa Claus havde givet, da han aflagde redaktionen et besøg. Spurgt om, hvilke børnebøger han ville anbefale som

"Sig hallo til Julemanden"
Sådan lyder teksten til denne juletegnning fra 1881 af Thomas Nast.

julegaver svarede Santa Claus prompte, at de bedste var skrevet af hans gode ven Hans Andersen, som tydeligvis havde levet blandt feerne, siden han kunne skrive så gode eventyr. ■

Noter:

1. Rensdyrene hedder Dasher, Dancer, Prancer og Vixen, Comet, Cupid, Donner og Blitzen.
2. Faktisk var billedet The Boston Massacre tegnet af kunstneren Henry Pelham (1748-1806), der naivt lånte en kopi til Revere, som forbedrede, trykte og solgte det i sit eget navn, inden Pelham fik sin udgave trykt. Hverken hos Pelham eller Revere fremgår det, at det første amerikanske dødsoffer Crispus Attucks (1723-1770) var afro-amerikaner.
3. Da alle i Nordstaterne forventede en hurtig sejr over Sydstaterne og slagmarken lå i bekvem afstand fra Washington, var et ikke ubetydeligt antal civile draget ud for at overvære slaget og bevidne sejren. Selv om det ikke kom til de scener, Vizetelli tegnede, så bidrog de civile og deres vogne til at forvandle tilbagetoget til en uordnet flugt.
4. Kampen blev udkæmpet illegalt 17.4, den varede 2 timer og 27 minutter, men endte uafgjort, da de lokale myndigheder dukkede op, og bokserne flygtede. Blandt tilskuerne var prins Edward af Wales, premierminister lord Palmerstone og forfatterne Charles Dickens og Thackeray.
5. Selv om de racistiske draft riots i New York i 1863 bekræftede

Nasts værste forventninger om irlændernes loyalitet mod unionen og holdning til afro-amerikanere, må det ikke glemmes, at New Yorks irlændere stillede flere af Nordstatshærens bedste regiment, ikke mindst the fightin' 69th, der sammen med 63. og 88. regiment udgjorde Den irske Brigade.

6. Påstanden om, at tillægsordet "nasty" blev opfundet af Tweed og andre, hvis misgerninger havde pådraget dem Nasts vrede, er ubegrundet, da ordet kendtes længe før Nast satte pen til papiret.

Litteratur:

Lorraine Boissoneault: A Civil War cartoonist created the modern image of Santa Claus as Union propaganda, Smithsonian-mag.com December 2018.
Philip van Doren Stern: The Civil War Christmas album, New York 1961.
Anne Prah-Perochon: The Invention of Santa Claus from Thomas Nast to Coca Cola, France Amerique Newsletter December 2015.
Philip Young: How German refugee Thomas Nast invented how Santa Claus looks, Long Island Wins December 2017.

Forsvarets udfordringer efter Murens fald

Nye bøger
Af Simon Papousek

Ny bog om det danske forsvar, der stod over for en grundlæggende forandring efter 1989

Denne bog er baseret på forfatteren Søren Nørbys PhD fra Syddansk Universitet fra 2018, og behandler kort fortalt – som titlen antyder – det danske flyvevåbens udvikling i en tiårig periode. Med murens fald i 1989 forsvandt den hidtil traditionelle fjende – Warszawa-pagten – og det danske forsvar stod

dermed over for en grundlæggende forandring. For hvem og hvad skulle der nu opstilles et militært forsvar imod, og hvordan ville denne nye trusselsvurdering influere på det eksisterende forsvar? En del af svaret kom kort efter da FN indsatte fredsbevarende styrker i det nu borgerkrigsramte ex-Jugoslavien, hvor et vagt defineret FN-mandat som bekendt kom til kort over for en særdeles vanskelig opgave, som borgerkrigen udviklede sig til. Sammen med Golfkrigens udbrud i 1991 blev disse to konflikter definerende for det danske forsvar og ikke mindst Danmarks udenrigs-politiske retning.

Danske soldater i det nordlige Kosovo (KFOR) i april 2005.
Foto Per Amnitzbøl Rasmussen / Forsvarsgalleriet.

I slutningen af 1990'erne udbrød der på ny krig i ex-Jugoslavien. Denne gang i Kosovo som ønskede at løsrive sig fra Serbien. Kampe brød derfor ud mellem kosovoalbanske oprørsgrupper og serbisk militær, og krigen udviklede sig snart til en humani-

tær katastrofe, idet civilbefolkningen blev ofre for kamphandlingerne. For at sikre civilbefolkningen, gik FN og NATO ind med luftvåben og bombede serberne ud af Kosovo. Hvor stor en materiel effekt denne luftkampagne havde, har dog efterfølgende været kilde til megen diskussion.

Når fjenden forsvinder fortæller primært om luftkampagnen i ex-Jugoslavien, men kampagnen fungerer i højere grad som bagtæppe for, hvad der sker med en organisation som Forsvaret, når noget så grundlæggende som trusselsbilledet ændrer sig så radikalt som det skete i 1989/1990. Bogen giver et interessant indblik i Forsvarets nyere historie, og skal anbefales læseren som har dette som sit interessepunkt.

Søren Nørby:

Når fjenden forsvinder. Det danske flyvevåbens udvikling 1989-1999.
Forlag: Syddansk Universitetsforlag.
Udgivet 2019; Illustreret; 248 sider;
Pris: 248 kr.

Vietnamkrigen set med danske øjne

Nye bøger
Af Simon Papousek

Vietnamkrigen på dansk er et forholdsvist overskueligt kapitel. Ud over en stribe undervisningsbøger og romaner, er der langt i mellem bøgerne der omhandler krigen. Senest var i 2015 hvor den USA-kyndige Niels Bjerre Poulsen udgav sit mammutværk *Vietnamkrigen*. En international historie på Gyldendal, har der ikke været udgivet bøger om krigen. Det gør den tidligere korrespondent for blandt andet Jyllandsposten og Danmarks Radio Jørgen Skakke op med, med sin bog om sin tid i Vietnam. *Vietnamkrigen med egne øjne* baserer sig på Jørgen Skakkes egne dagbogsnotater og erindringer fra han satte fødderne på vietnamesisk jord i 1967 og til han forlod den igen for bestandig i 1971. Bogen er disponeret med korte præcise afsnit om forskellige episoder. Der er beskrivelser af Saigons gade- og byliv, ophold hos montagnarder, amerikanske firebases og i luften, hvor han oplever krigen som medpassager i bombetogter.

Skakke får læseren helt tæt på begiven-

hederne, uden at det forfalder til poetiske betragtninger: Stilen er i stedet meget nøgtern og konstaterende. Krigens brutalitet og ikke mindst måden hvorved et helt samfund blev ødelagt af begge parter er også noget, Skakke forholder sig til. Her er distanceringen som reporter dog mindre,

Den tidligere korrespondent Jørgen Skakke opholdt sig i Vietnam under krigen, der varede fra 1955 til 1975.

og han beskriver således, hvordan han selv påvirkedes af det, han så og oplevede. Bogen er meget fint disponeret. Sproget er dejligt flydende og opbygningen virker logisk. Der er enkelte redaktionelle fejl her og der, men helhedsindtrykket er godt, og bogen skal hermed anbefales som et godt supplement til den øvrige litteratur.

Skakke indskrives sig i gruppen af tidligere tjenestegørende soldater eller journalister som Michael Herr (*Dispatches* (1968), da.: *Barske budskaber* (1979)), Philip Caputo (*A Rumour of War* (1977), da.: *Krigslarm* (1978)) og Gustav Hasford (*The Short-Timers* (1979), da.: *Kun kort tid* (1987)) for blot at nævne tre titler, der som her antydet også er udkommet på dansk.

Jørgen Skakke:

Vietnamkrigen med egne øjne.
Forlag: Skriveforlaget.
255 sider; Illustreret; 300 kr.

Chakotens årsfigur 1990 og Ramon Labayen

For 30 år siden gik Selskabet i gang med en spændende opgave, nemlig at skabe øget interesse for figurer blandt medlemmerne og samtidig udbrede kendskabet til dansk militærhistorie i udlandet. Projektet førte til et samarbejde med en af de store figurmagere, Ramon Labayen, der tilmed besøgte Danmark.

Af Uffe Henriksen

Hestegarder Danmark 1805. Labayens bemaling.

I 1990 besluttede Chakotens bestyrelse, der bl.a. bestod af præsidenten Rolf Anholm, æresmedlemmet Thomas Claudius og undertegnede som vicepræsident, at forsøge at fremme interessen for at male figurer blandt selskabets medlemmer og samtidigt forsøge at udbrede kendskabet til dansk militærhistorie i udlandet. Vi mente at den bedste måde at gøre det på var at forsøge at få en international kendt figurmager til at lave en typisk dansk figur ved, at foreningen købte et større antal figurer til fordeling mellem foreningen medlemmer, hvorefter figurmageren var fri til at sælge figuren til andre interesserede.

Som ansvarlig for selskabets udstillingsvirksomhed blev det pålagt mig at fremkomme med forslag til projektets gennemførelse.

Uniformen

Den første opgave var naturligvis at beslutte hvilken uniform og periode, der skulle satses på. Det skulle være en soldat fra en begivenhedsrig periode af vor historie og samtidig en uniform, der var veldokumenteret og ikke tidligere anvendt.

Det viste sig, at der var mulighed for et praktisk genbrug. Jeg var i denne periode direktør og medejer i et entreprenørfirma, hvor jeg havde aftalt med Christian Würglers, at han skulle lave en uniforms-tegning, som vi kunne bruge som julekort i 1989. Würglers forslag til dette kort var, at vi skulle vælge en soldat fra Grenaderkorpset. Det var en eliteenhed, der blev oprettet 3. september 1701 ved sammenlægning af grenaderkompagnierne fra 10 hvervede fodfolksregimenter, og som forsvandt ved sammenlægning med Livgarden 3. august 1763.

Grenaderkorpset var, medens det eksisterede, sidestillet med Livgarden i den

daglige tjeneste, men havde en noget dyrere uniform. Grenaderkorpset deltog med ære i Den store nordiske krig, hvor Danmark gjorde et sidste forsøg på at frelse de stakkels skåninger fra at blive svenskere.

Grenaderer blev omkring 1675 indført i Danmark og andre europæiske lande. Grenaderen havde som hovedopgave at kaste granater, dvs. hule jernkugler indeholdende krudt. På grund af granaternes vægt, der stillede store krav til kasterens fysik, valgtes kun de største og stærkeste soldater som grenaderer. Dette medførte, at da man oprettede specielle grenaderkompagnier blev disse efterhånden regimenternes elitekompagnier, og grenader blev betegnelsen for tungt infanteri. Grenaderernes hovedbeklædning ændrede sig

Marque General Lafayette. Efter maleri i National Gallery.

Labayens originale bemaling af modellen.

**Hussar
9. regiment
Frankrig
1806.**

efterhånden fra den normale filthat til en hue af læder, der fik facon som en bispehue med en messingplade på forsiden. Senere blev den beklædt med pels, så vore dages garderhue opstod. Korpset havde i størsteparten af sin eksistens rød kjole og blå bukser og vest, og man kan gætte på, at ændringen til gule bukser og vest er en forberedelse til sammenlægningen med Garden.

Tegningen blev udført på grundlag af et håndskrevet eksercerreglement udført ca. 1761, af hvilket der i dag kun findes et enkelt eksemplar, som opbevares på Det Kongelige Bibliotek.

Julekortet var i farver trykt i A4 format og svarede således til Chakotens formål, hvorfor det var fordelagtigt at udnytte dette billede, hvor alle etableringsomkostninger allerede var betalt.

Valg af figurmager

Næste spørgsmål var valg af figurmager, det skulle vise sig at blive en spændende proces.

Omkring 1977 var der i bladet "Military Modelling" nogle store annoncer med billeder for en spansk figurmager ved navn Ramon Labayen. Firmaet var mig helt

**Dansk
infanterist.
Skånske Krig
1677.**

**Prins Eugene de Beauharnais
– Napoleons stedsøn
– i uniform fra Chasseurs
a Cheval Garde.**

**Lauzuns legion, franske
tropper i Amerika 1780.**

General Daumesnil 1815.

**Preussisk hussar 1760
2. regiment.**

Chakotens årsfigur 1990 og Ramon Labayen

ubekendt, men billederne var spændende og priserne rimelige, så jeg bestilte nogle få figurer. Figurerne ankom punktligt og var meget tilfredsstillende, så jeg købte senere flere.

Efter 1980 havde jeg meget travlt med mit arbejde, så jeg beskæftigede mig ikke meget med figurer, uden at jeg dog havde mistet interessen. Omkring 1985 gik jeg en formiddag en tur ned ad Via del Corso i Rom, der dengang ikke var nær så turistpræget som i dag. Jeg opdagede her tilfældigt på facaden af et gammelt hus et udhængsskab med figurer, som jeg straks genkendte som Labayen-figurer. Jeg gik gennem en port ind i haven bag huset, hvor der lå et lille hus med en forretning for militære antikviteter og tinsoldater. Manden i butikken havde en lille kasse med Labayen-figurer, og han fortalte mig, at de nu var ved at blive sjældne, idet Labayen var blevet kulturminister i Spanien og derfor ikke havde tid til at lave tinsoldater. Det var jo en trist nyhed – ministre er der nok af, men der er ikke mange gode tinsoldat modellører.

I 1989 var jeg i november som sædvanligt til tinsoldatudstillingen i Sevres ved Paris. Til min overraskelse opdagede jeg en stor stand med Labayen-figurer. Stan-

Menig dragon
Frankrig 1808.

General Simon Bolivar.
Labayens bemaling.

den blev passet af en ung mand, som jeg spurgte om, hvordan alle disse figurer var dukket op. Den unge mand fortalte, at Labayen efter en periode som kulturminister i Baskerlandet og senere borgmester i storbyen San Sebastian havde trukket sig tilbage og nu igen lavede figurer. "Det er for resten min far," fortalte han. Jeg studerede naturligvis med begejstring de udstillede figurer og forsynede mig med brochurer mm.

Med denne positive oplevelse i frisk erindring var det naturligt, at jeg senere foreslog, at vi skulle forsøge at få Labayen som mulig samarbejdspartner. Bestyrelsen godkendte mit forslag, og jeg sendte pr. brev 23.2.1990 et eksemplar af Würglers tegning til Labayen med forespørgsel om, hvad han skulle have for at lave 250 kits. Hen svarede positivt allerede 7.3.1990, og hans pris var 45 kr./stk., hvilket var fornuftigt. Projektet blev forelagt Chakotens generalforsamling, hvor det blev vedtaget 2.4.1990, og endelig kunne jeg 16.5.1990 bestille figurerne til levering i Sevres i slutningen af november. I løbet af sommeren fik jeg tilsendt 2 fine arbejdstegninger og en lang række breve

med detaljspørgsmål om musket, chakot kjole etc., der viste hvor seriøst han arbejdede.

Det var alt sammen meget spændende, og det var derfor med store forventninger Kjeld Lüllof og jeg trådte ind i udstillingslokalet i Sevres i november 1990, efter at vi med vore familier var kørt til Paris. På Labayen-standen stod en lille ældre herre, som jeg præsenterede mig for, og det var som ventet Labayen selv. Han viste os straks en malet udgave af vor figur, og den viste sig til vor glæde at være særdeles tilfredsstillende. Betalingen blev ordnet med et tykt bundt sedler på 187.500 pesedos, som jeg havde medbragt fra Danmark, og figurerne fik vi overdraget i form af to ret store papkasser, som vi lagde bag i bilen.

Figursættet, der bestod af løse dele leveret i en plastikpose med et fotografi af en malet figur, blev sammen med et A4 tryk af Würglers tegning senere udleveret til alle Chakotens medlemmer. Ved den årlige julekonkurrence 1990 var der en særlig klasse for årsfiguren, men der var kun ca. 10 figurer udstillet, hvilket jo var lidt skuffende. Figuren bestod af

kroppen, 6 løse arme, musket, hoved, granataske, sabel, sabelskæfte, bajonet, hårpisk og fodstykke, der skulle samles ved limning eller lodning, og det krævede således en vis erfaring for at kunne lykkes, og den har nok været for svær for mange af selskabets medlemmer.

Ramon Labayen i Danmark

I Sevres talte Labayen og jeg hyggeligt sammen, og han fortalte, at han var helt ude af politik og nu arbejdede som direktør for et firma, der renoverede kampvogne og andre militære bælte-køretøjer. Hen udtrykte interesse for at besøge Danmark, men skulle først på ferie i Jugoslavien, som han mente snart ville eksplodere, noget som han jo som bekendt fik sørgeligt ret. På et spørgsmål om hans syn på verdenssituationen, muren var jo lige faldet, svarede han med et grin: "Too much peace"

I sommeren 1991 kom Labayen så til Danmark. Familien rejste med stil med en kæmpe campingvogn trukket af en Land Rover. Selskabet bestod af Labayen, hans kone, en eller to sønner og en stor baskisk hyrdehund. De slog sig ned i Roskilde, og vi mødtes en del gange ligesom de besøgte os i Sorgenfri. Labayen forærede mig under besøget en malet model af Livgarden til hest fra 1810, som han havde modelleret, baseret på Würglers velkendte planche.

San Sebastian

Vi aftalte, at vores familie skulle komme på genbesøg i San Sebastian, hvilket skete i sommeren 1993. Vi kørte til Spanien på 3 dage og mødte Labayen og hans kone på grænsen til Spanien, der kun ligger ca. 30 km. fra San Sebastian. Labayen havde fundet et hyggeligt logi for min kone, vore 2 døtre og mig ikke langt fra stranden.

Let infanteri Spanien 1805. Menige / officerer.

San Sebastian er med 200.000 indbyggere en meget populær badeby for rige spaniere fra de store byer inde i landet, der ikke bryder sig om de meget varme strande ved Middelhavet. Kystlinjen består af 2 store bugter, der mødes ved et klippeparti ved navn Monte Urgull. Dette klippeparti var tidligere befæstet, og det var i skyggen af denne fæstning San Sebastian opstod. I 1813 blev byen stormet og erobret af Englænderne som led i krigen mod Frankrig. "Jeg har en modbydelig hær" er Wellington citeret for at have sagt, og hæren levede i San Sebastian virkeligt op til sit rygte. De sanseløse berusede englændere myrdede ikke alene alle franske soldater, men også størsteparten af de spanske indbyggere, hvorefter man brændte byen. "Det gav os en ny byplan," som Labayen sagde.

Jeg besøgte naturligvis Labayens

værksted, der var indrettet i en stuelejlighed i en ejendom, hvor familien selv boede højere oppe i en stor lejlighed.

Labayens teknik var først at modellere en figur i en slags plastisk materiale, som han derefter støbte af i tin. På tinmodellen indgraverede han derefter alle de fine detaljer, hvorefter denne tjente som "master" for den videre proces. Masteren og de mindre dele, der hørte til modellen, blev herefter lagt i en cylinder, fyldt med en gummimasse, som blev anbragt under en kraftig hydraulisk presse, der sikrede at gummiformen havde alle detaljer med. Delene i gummiformen var anbragt i en cirkel rundt om centrum, hvor der blev dannet et hul, hvori man kunne hælde det smeltede tin. Han havde naturligvis en halvautomatisk støbemaskine og en termostatstyret smeltgryde. Værkstedet var fyldt med råstøbte figurer, og jeg blev opfordret til at tage hvad jeg havde lyst til, hvilket jeg naturligvis benyttede mig groft af, hvorfor jeg har en temmelig stor samling af hans figurer.

Linjeinfanteri Spanien 1805.

Vi spiste forskellige steder i byen og så for første gang de i dag velkendte tapas, der den gang var helt ukendt i Danmark og opdagede, at Labayen tydeligvis var en mand alle i byen kendte.

En af dagene, vi var i San Sebastian, skulle Labayen og hans kone til Pamplona. Årsagen var at fru Labayen var æresoberst for det lokale regiment, der skulle have indviet en ny fane, hvorfor familien naturligvis skulle være til stede. Det morede Labayen, at det var ham der skulle stå to skridt bagved og se pæn ud.

Labayen havde en kontant form for humor, og om det berømte lokale vindstrik Rioje sagde han f. eks.: "Det er et

Chakotens årsfigur 1990 og Ramon Labayen

bemærkelsesværdigt distrikt, de eksporterer langt mere end de producerer”.

Om Ramon Labayen

Labayen døde 2013, og man kan i dag finde et betydeligt antal opslag og videoer om ham på Google. Alle de store spanske aviser og spansk TV bragt nekrologer ved hans død, og rådhuspladsen i San Sebastian er blevet omdøbt til Plaza Ramon Labayen.

Han blev født 1928 i byen Tolosa i Baskerlandet, hvor hans far var borgmester og knyttet til baskisk nationalisme. Da borgerkrigen brød i 1936, var Baskerlandet på republikkens side, hvilket bl.a. resulterede i luftbombardementet af Guernica, der kendes fra Picassos maleri. Familien flygtede til Frankrig, hvor de boede til slutningen af krigen, og det var her, Labayen fik interesse for tinsoldater, inspireret af Frankrigs militærhistorie.

Familien bosatte sig efter borgerkrigens slutning i San Sebastian, og Labayen afsluttede sin uddannelse, der var begyndt i Frankrig, med at tage kandidatsamen som ingeniør ved universitetet i Madrid.

På videoer på Google kan man se, at han tidligt begyndte en egentlig produktion af tinsoldater, og han er en af pionererne i anvendelse af gummiforme og slyngstøbning, der er forudsætningen for vore dages super detaljerede modeller. Han fortalte mig, at Charles Stadden var en af hans inspirationskilder.

Han blev også tidligt aktiv i baskiske nationalistkredse og har formentligt været temmelig voldsom som ung. Borgerkrigen, der var en meget brutal og blodig begivenhed, efterlod en mængde konflikter, der resulterede i en blodig terrorkrig mellem på den ene side yderliggående baskere og på den anden side yderliggående grupper fra spansk politi. Terrorbombninger og likvideringer resulterede i mange hundrede døds ofre helt op til vor tid.

Labayen blev professionel politiker efter Franco oprettede kongedømmet og blev i 1978 viceborgmester i San Sebastian og i 1980-1983 kulturminister i Baskerlandet. I 1983-1987 var han borgmester i San Sebastian, og i 1987-1990 var han medlem af det baskiske parlament. Han har bl.a. grundlagt det baskiske fjernsyn og det baskiske symfoniorkester.

Han fortalte mig, at han som politiker altid havde 2 livvagter og altid sov med

Let infanteri Spanien 1805 tegnet af Labayen.

en revolver på sengebordet. Jeg spurgte, hvad hele den meget blodige strid drejede sig om, men det kunne ikke forklares, for der var så mange tråde tilbage til borgerkrigen. ”Hvorfor skulle vi ikke være selvstændige, vi er flere end jer,” som han sagde. Det baskiske sprog er et af de ældste i Europa og derfor naturligvis helt uforståeligt for andre. San Sebastian hedder f. eks. Donistia, og resten er ligesådan, som Storm P. sagde. Labayen beherskede engelsk, fransk, spansk og baskisk. Jeg gav ham en bog om Christian 4. på dansk, som han straks læste, for han havde også studeret lidt tysk, og som han sagde, ”These germanic languages are all the same.”

Labayens figurer sælges i dag på forskellige internationale hjemmesider, desværre som regel i en dårlig bemaling, men man kan på Googlesiden Collection Labayen se samtlige figurer i flot bemaling. Serie 13 i hans katalog omhandler Danmark og udgøres af grenaderen og gardenen til hest.

Et af de mere specielle indslag er en

Grenaderkorpset Danmark 1745 tegnet af Christian Würgler Hansen.

meget fin portræt model af frihedshelten SIMON BOLIVAR, som Labayen lavede til Bolivias stand på verdensudstillingen i Sevilla, og som han var ret stolt af. Modellen er lavet på grundlag af et samtidigt maleri fra 1825. Jeg har sikret mig en kopi af denne model. En anden fin portrætmodel er Marquis de LAFAYETTE lavet på grundlag af et portræt fra 1790, bestilt af Thomas Jefferson til et galleri over amerikanske revolutionshelte

På Google findes som sagt et stort antal video- og tekst-indslag med og om Labayen. De kan læses med besvær i en primitiv mekanisk oversættelse. Udover at være uhyre kyndig i uniforms- og militærhistorie var Labayen også en dygtig uniformstegner, jeg har et par af hans billeder hængende i mit hobbyrum.

Efter vort besøg i San Sebastian så jeg kun Labayen en enkelt gang, nemlig ved Euro Militare i Folkstone, hvor han dels udstillede og dels indkøbte støbemetaller, som blev fragtet hjem i Roveren. ■

San Sebastian set fra vest med Monte Urgul i midten.

Tysk propagandafoto af ubåden Seal ved Blücherbrücke i Kiels krigshavn den 12. maj 1940.
Foto: Bunkermuseum Hanstholm. Ill. fra bogen.

Nye bøger
Af Henrik Denman

Ubådsdrama i Kattegat i 1940

Ny bog belyser et stykke dramatisk krigshistorie, som udspillede sig i danske farvande i maj 1940

Den britiske mineudlægningsubåd HMS Seal blev sidst i april 1940 sendt på en mission i Kattegat og Skagerak. I perioden efter besættelsen af Danmark og Norge var der hektisk aktivitet i danske farvande. Efter en række britiske succeser med at sænke tyske transport- og krigsskibe blev briternes vilkår stadig vanskeligere, fordi den tyske flåde samlede flere og flere eskorter- og sikringsfartøjer samt eskadriller af vandflyvere i området.

Briterne valgte i første omgang at trække de fleste ubåde tilbage fra Kattegat og Skagerak, men for at fastholde presset på de tyske transport og binde tyske styrker i området sendte man fem ubåde ind i farvandet mellem Danmark og Norge, blandt dem Seal. Tyskerne havde kastet miner ud i havet, og en af disse miner stødte Seal på. Besætningen fik ubåden op til overfladen, men før de nåede i sikkerhed i det neutrale Sverige, havde tyskerne opdaget ubåden, erobret den og taget besætningen til fange.

Militærhistorikeren Jens Andersen, museumsinspektør ved Bunkermuseum Hanstholm, fortæller i sin nye bog "Ubådskrig i Kattegat – HMS Seal erobret af tyskerne i 1940" om de dramatiske begivenheder i Kattegat. Jens Andersens bog er ikke den første bog om emnet. Ubådens skæbne er beskrevet på dansk et par gange tidligere, mens der er et

større antal beskrivelser på engelsk. Siden da er både de britiske og tyske arkiver blevet tilgængelige, og det er denne nye viden, Jens Andersen gør flittig brug af.

Ubåden Seals skæbne er på mange måder en usædvanlig historie. Det var den eneste britiske ubåd, det lykkedes for den tyske flåde at erobre under hele Anden Verdenskrig. Desuden fejrede tyskerne erobringen som et synligt bevis på, at de langt om længe havde vundet kampen om herredømmet i Kattegat og Skagerak – og dermed søforbindelsen mellem Tyskland og Norge.

Ubåden og dens missioner

I bogen skriver Jens Andersen om bygningen af ubåden Seal med mange tekniske detaljer, om livet ombord og besætningsmedlemmernes skæbne i tyske fangelejre. Vi kommer fint tæt på besætningen og følger ubådens togter i perioden op til Tysklands angreb på Norge.

Et af bogens højdepunkter er den detaljerede beskrivelse af forløbet den 5. maj 1940, da ubåden blev gennemrystet af en kraftig eksplosion i farvandet ud for Göteborg. Her får hændelsen en dansk forbindelse, idet ubåden blev bugseret til Frederikshavn. Her lå den et par dage, inden tyskerne fragtede deres krigsbytte til Tyskland.

Forfatteren går særligt i dybden med at skildre kaptajn-løjtnant Rupert Philip Lonsdale. Han udviste under den

dramatiske overgivelse og i årene efter krigen et stort ansvar for sit mandskab. Efter krigen måtte han dog gennemleve et barsk retsligt efterspil sammen med sin næstkommanderende, løjtnant Agar Beet. De blev begge frikendt, men retssagen beskrives detaljeret af Jens Andersen.

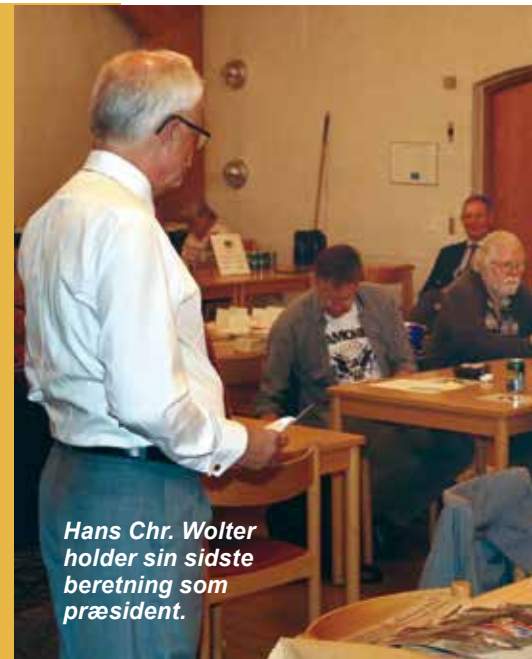
Bogen sluttet af med en liste over HMS Seals besætning i maj 1940, en fortegnelse over militære skibstyper og en fyldig litteraturliste og fortegnelse over arkivalier.

Bogen er en del af et større projekt om søkrigen i Kattegat og Skagerak i 1940, som vi kan imødesee med store forventninger. Foreløbig kan læsere med interesse for søkrigen under Anden Verdenskrig og ikke mindst krigshandlingerne i de danske farvande glæde sig over en fint disponeret og velfortalt fagbog. Man får tilmed et stort antal meget interessante illustrationer, bl.a. fint reproducerede snittegninger af "Seal", som kan foldes ud. Erobringen af ubåden blev beskrevet i et utal af illustrerede artikler i tyske magasiner og blade, og forfatteren har fundet mange af disse fotos og illustrationer frem.

Jens Andersen:
Ubådskrig i Kattegat
– HMS Seal erobret af tyskerne
i 1940. Forlaget
Turbine. 228 sider, rigt illustreret.
279,95 kr.

Simon Papousek er ny præsident

Hans Chr. Wolter holder sin sidste beretning som præsident.

Hans Chr. Wolter valgte at trække sig tilbage fra bestyrelsesarbejdet på årets generalforsamling efter 25 år som præsident.

Årets generalforsamling var usædvanlig af to årsager. For det første gjorde udbruddet af corona-krisen i marts det nødvendigt at udsætte generalforsamlingen. Den blev i stedet afholdt den 2. september på Rødovregaard. For det andet fik Selskabet ny præsident. Efter 25 år på posten havde Hans Chr. Wolter besluttet at give stafetten videre, og som ny præsident valgte generalforsamlingen Simon Berings Papousek.

En formandsperiode på 25 år er imponerende, og da ikke mindst, når man tænker på, at perioden omfatter en tredjedel af Selskabets levetid. Hans Chr. Wolters periode som præsident har været præget af et højt aktivitetsniveau, mange nye initiativer og flytningen af Selskabets mødeaktiviteter fra Kastellet til Rødovregaard. Før han blev præsident, har han haft poster som bestyrelsesmedlem, vicepræsident og redaktør.

I sin beretning sagde Hans Chr. Wolter bl.a.: "Bestyrelsen gør sit til at løfte opgaverne og at tilfredsstille medlemmerne med gode arrangementer samt at kunne formidle militærhistorie og arrangementer gennem vore to kanaler tidsskriftet og hjemmesiden. Alt i alt har bestyrelsen bestræbt sig på at skabe

grobund for at videreudvikle Selskabets formål: "at være samlingssted for militærhistorisk interesserede og fremstillere, bemalere og samlere af figurer, modeller samt hermed beslægtede emner".

Hans Chr. Wolter fik som tak for sin indsats som præsident overrakt et våbenskjold med "Pour le Mérite" og en tekst på bagsiden "Hans Christian Wolter præsident 1995-2020". Hans blev desuden udnævnt til æresmedlem af Selskabet.

Man kan læse bestyrelsens skriftlige beretning og se regnskabet i Chakoten 2020, nr. 1.

Ved årets generalforsamling blev Niels Blangsted-Jensen valgt til dirigent. Efter Hans Chr. Wolters mundt-

Efter 25 år på posten har Hans Chr. Wolter besluttet at give stafetten videre.

Hans Chr. Wolter fik som tak for sin indsats som præsident overrakt et våbenskjold af vicepræsident Ole Thureholm med "Pour le Mérite" og en tekst på bagsiden "Hans Christian Wolter præsident 1995-2020".

Niels Blangsted-Jensen blev valgt til dirigent.

kasserer Steen Jensen aflagde regnskabet

lige beretning aflagde kasserer Steen Jensen regnskabet for 2019, der viste indtægter for 71.073,15 kr. og udgifter for 74.440,99 kr. Årets resultat blev et minus på 3.367,84 kr.

Bestyrelsens forslag om uændret kon-tingent blev vedtaget.

Den nye bestyrelsen

Til bestyrelsen blev Ole Thureholm, Steen Jensen, Henrik Denman og Aleksander Haug genvalgt. Som nyt medlem af bestyrelsen valgtes Lau Jørgensen. Som suppleant valgtes Alan Bo Richter.

Marianne Sass Petersen blev genvalgt som revisor. Niels Blangsted-Jensen blev valgt som revisorsuppleant.

Efter generalforsamlingen har bestyrelsen konstitueret sig:

Præsident Simon Papousek

Vicepræsident Ole Thureholm

Sekretær Aleksander Haug

Kasserer Steen Jensen

Ansvarshavende redaktør Henrik Denman.

H.D.

Fotos: Finn Hillmose

Siden sidst ...

Lars Lind fortalte og viste i praksis om den tyske sværdtradition.

Sværdteknik på gårdspladsen

Efter næsten et halvt års fravær fra Chakotens aktiviteter på Rødovregaard kunne vi langt om længe mødes til et medlemsmøde i august.

Udover det glædelige gensyn fik vi en velopløst Lars Lind og hjælper til at fremvise sværdteknik med basis i tysk sværdtradition.

Lars Lind fortalte om den tyske sværdtradition og Meister Johannes Liechtenauer og hans arv.

Han kom også ind på de tyske historiske fægtmanualer. Gennemgangen var både teoretisk og i praksis.

Lars Lind er tidligere mangeårigt medlem af Chakoten. Han har i mere end 40 år trænet og undervist i både

bevæbnet og ubevæbnet kamp, og han underviser hvert år på mange seminarer i såvel Danmark som hele Europa. Har bl.a. i de seneste 20 år fast undervist i historisk kampkunst mindst en gang om året på seminarer på The Royal Armouries i Leeds. Han er Member of Society for Combat Archaeology.

Med stor adræthed viste de to fægttere forskellige teknikker, stillinger og sværdtyper, og hvordan man både angriber og forsvarer sig. Solen sendte sine sidste stråler ind over Rødovregaard, og aftenen sluttede med fremvisningen af talrige museumskopier af originale sværd.

Mødekalender 2021

Dansk Militær- historisk Selskab

Kære medlem

Bestyrelsen kan her fremlægge Selskabets aktivitetsprogram for 2021. Vi håber naturligvis, at vi kan gennemføre hele programmet, men den alvorlige coronakrise kan betyde ændringer og aflysninger. Vi vil derfor bede medlemmerne om at følge med på vores hjemmeside og på Facebook, hvor eventuelle ændringer i programmet vil blive annonceret.

Med venlig hilsen
Bestyrelsen

Onsdag den 6. januar

Hyggemøde

Traditionen tro starter sæsonen med et hyggemøde. Få en snak med ligesindede om nyanskaffelser. Fortæl også gerne om, hvad du især sætter pris på, og del oplysninger med de andre medlemmer.

Onsdag den 3. februar

Anvisningssalg

De, der har meddelt mailadresser, får lister over det udbudte tilsendt pr. mail. Listen over effekter vil kunne ses på hjemmesiden 14 dage før.

Onsdag den 3. marts

Det andet slag ved Sedan 1940 – foredrag af Steen Bornholdt

Yderligere information om aftenen følger senere.

Onsdag den 7. april

Generalforsamling, børs og anvisningssalg

Årets generalforsamling indledes med børsalg, der starter kl. 18.15. Til børsen opfordres medlemmerne til at sætte effekter til salg. Alle er velkomne til at medbringe og sælge, hvad de har på reoler og hylder hjemme. Her er muligheden for at kombinere en rask oprydning af alt det, du har mistet interessen

for, med nye køb. Efter børsen er der generalforsamling.

Generalforsamlingen er forbeholdt medlemmer.

Generalforsamling starter kl. 19.15.

Dagsorden i henhold til vedtægterne. Anvisningssalget starter efter generalforsamlingen.

De, der har meddelt mailadresser, får lister over det udbudte tilsendt pr. mail. Listen over effekter vil kunne ses på hjemmesiden 14 dage før. Medlemmer, der ikke kan være til stede, kan aftale med et tilstedeværende medlem, at denne byder på den fraværendes vegne, eller der kan fremsendes et skriftligt bud til Christian Raun, Carl Bernhards Vej 17, 3.th. 1817 Frederiksberg C tlf. 2682 0822 eller mail christian@raun.dk. Eventuelle bud skal være fremme senest dagen før anvisningssalget kl. 16.00.

Onsdag den 5. maj

Krigstegneserier i Danmark ved Simon Papousek

I 1980 udkom der i Danmark en stribe tegneserier indenfor krigs-genren. De små "konstabelhæfter" som Bajonetserien, Kampflyver og MiniBig for blot at nævne tre, samt månedsbladet Yankee om Sergeant Flint – soldaten, der hadede krigen. I løbet af 1990'erne fik tegneserierne et nyt publikum. Tegneserier som format blev regnet for ligeså lødige som anden form for litteratur frem til 2000'erne, hvor tegneserier viste sig at blive eftertragtede samlerobjekter. Dette oplæg vil kortlægge hovedparten af danske krigstegneserier, dets indhold og udvikling, samt forsøge at fremdrage karakteristika ved genren.

De danske tegneseriehæfter Kampflyver udkom i 518 numre i årene 1962-1989. Serien var en ud af flere tegneserier med militærhistoriske emner, som Simon Papousek vil fortælle om.

Onsdag den 2. juni

Rundvisning på Holmen.

Søværnets historiske konsulent, Søren Nørby, vil vise rundt. Detaljer om arrangementet vil blive oplyst senere.

Rødovregård,
Kirkesvinget 1,
Rødovre

Alle **onsdagsmøder** åbner kl. 18.15, og de annoncerede programpunkter (foredrag eller andet) starter kl. 19.30.

Lørdag den 12. juni

Søndag den 13. juni

Krigshistorisk Festival

Over to dage afholdes Danmarks største krigshistoriske festival på Vestvolden i Rødovre.

Onsdag den 11. august

Hyggemøde

Få en snak med ligesindede om nyanskaffelser. Fortæl også gerne om, hvad du især sætter pris på, og del oplysninger med de andre medlemmer.

Onsdag den 1. september

Anvisningssalg

De, der har meddelt mailadresser, får lister over det udbudte tilsendt pr. mail. Listen over effekter vil kunne ses på hjemmesiden 14 dage før.

Lørdag den 25. september

Befæstningens Dag

1914-18-grupperne deltager igen i år med personel og udstyr på hhv. Vestvolden i Rødovre og Gladsaxe-fortet.

Onsdag den 6. oktober

Finlands krige 1939-1945 – foredrag af Poul Grooss

I løbet af Den anden Verdenskrig blev den finske befolkning udsat for tre krige. Det sovjetiske angreb den 30. november 1939 medførte stor sympati ude i den store verden for den lille finske befolkning, som tog kampen op mod den store aggressor. "Vinterkrigen" varede tre og en halv måned, og de efterfølgende fredsforhold var hårde for Finland.

Da Hitler angreb Sovjetunionen den 22. juni 1941 gik Finland i alliance med Tyskland – udelukkende for at generobre de tabte områder fra "Vinterkrigen". I Finland kaldes denne krig for "Fortsættelseskrigen". Da krigslykken vendte for

tyskerne, gik det også ud over Finland. En sovjetisk storoffensiv i sommeren 1944 medførte en våbenstilstand. I de sovjetiske fredsbetingelser indgik kravet om, at finnerne selv skulle jage de resterende tyske tropper ud af Finland. Ellers kom Den røde Hær for at gennemføre resultaterne.

Det medførte den næste krig, som er næsten ukendt. På svensk kaldes denne krig for "Lapplandskriget". De tyske tropper, som ikke kunne sejles ud fra kystområderne omkring Den finske Bugt, trak sig tilbage i retning mod nord, så de kunne slutte sig til de tyske besættelsesstyrker i Nordnorge. Undervejs mod nord sprængte de broer og nedbrændte byer og efterlod et forarmet og raseret Finland. Ved fredsslutningen mistede Finland 10 % af sit territorium og 20 % af sin industrikapacitet. I alt havde krigen krævet 93.000 dødsopfre i Finland.

I løbet af Den anden Verdenskrig blev den finske befolkning udsat for tre krige.

Onsdag den 3. november

Prins Aage og den franske forbindelse – foredrag af Eric Lerdrup Bourgois

Prins Aage var barnebarn af Christian IX. Han startede sin militære karriere som rekrut i Livgarden i 1906 og avancerede til kaptajn. Efter Landmandsbankens krak i 1922, hvor han mistede sin formue, meldte han sig til den franske Fremmedlegion. Her udmærkede han sig flere gange, og i 1937 blev han udnævnt til bataljonschef. Han døde i 1940. Han har en meget høj anseelse i Fremmedlegionen, som har begravet ham ikke mindre end tre gange.

Eric Bourgois er leder af Livgardens Historiske Samling.

Prins Aage (1887-1940) startede sin militære karriere som rekrut i Livgarden i 1906.

Lørdag den 4. december

Julemøde

Selskabets julemøde med årskonkurrence kl. 18.30 på Rødovregaard.

I år bliver der serveret flæskesteg med rødkål og brunede kartofler samt dessert. Af hensyn til indkøb bedes deltagere senest den 21. november tilmelde sig hos: chakoten.kasserer@gmail.com.

Selskabets medlemmer opfordres til at invitere ægtefælle / samlever samt børn og børnebørn med til det populære arrangement.

Mellem kl. 17.30 og 18.30 er der indskrivning til konkurrencen. Kl. 19.15 starter mødet med præsidentens velkomst, hvorefter vi spiser, synger og julehygger og til sidst præmieoverrækkelse. Pris for deltagelse er 125 kr. for voksne og 50 kr. for børn under 15 år.

Årskonkurrencen 2021

1.-2. præmie uddeles i hver kategori

1. Legetøjsfigurer (alle størrelser)
2. Enkeltfigur op til 65 mm (runde – flade)
3. Rytterfigur op til 65 mm (runde – flade)
4. Enkeltfigur over 65mm (runde – flade)
5. Rytterfigur over 65 mm (runde – flade)
6. Figurer op til 30 mm (enkelt – krigsspilsfigurer)
7. Figurgrupper/vignetter (max. 4 figurer, alle størrelser, runde og flade)
8. Dioramaer og opstillinger
9. Fra det hjemlige skatkammer
10. Best of Show
11. Uden for konkurrencen (ingen præmier)

Noter:

Betingelserne for at deltage i figurkonkurrencerne er, at alle figurer i kategorierne 1 til 8 er bearbejdet af udstilleren. Det kan være modellering, transformering/konvertering og bemaling mv.

Fra det hjemlige skatkammer

Alt hvad der ikke falder ind under kategorierne 1 til 8 og 10 kan tilmeldes her. Det udstillede skal dog have militærhistorisk eller figurmæssigt forbindelse. Det kan være tegninger, publikationer, memorabilia, ordner og medaljer o.l. Det udstillede skal være fra før 2005 og der skal være gjort en særlig indsats for at fremstille eller samle det udstillede.

Uden for konkurrence

For dem der har lyst til at udstille hvad som helst af figurmæssigt eller militærhistorisk tilsnit, men ikke ønsker at deltage i konkurrencen.

Chakoten

Dansk Militærhistorisk Selskab
Stiftet 1944

Protector
Hans Kongelige Højhed
Prins Joachim

Bestyrelse

Præsident

Simon Bering Papousek
Tlf. 5338 9309
sibepa@gmail.com

Vicepræsident og anvisningssalg
Ole Thureholm
ole.thureholm@gmail.com

Kasserer, medlemsservice
og adresseændringer

Steen Jensen
Tlf. 2290 2856

chakoten.kasserer@gmail.com

Øvrige bestyrelsesmedlemmer
Henrik Denman
Aleksander Haug
Lau Jørgensen

Selskabets hjemmeside
www.chakoten.dk

Facebook

Chakoten

– Dansk Militærhistorisk Selskab
<https://www.facebook.com/dkmhs/>

Tidsskriftet

Chakoten

Tidsskriftet udkommer 4 gange
årligt og udgives af Dansk
Militærhistorisk Selskab

Redaktion

Ansvarshavende redaktør
Henrik Denman
Rørmosen 23, 2. tv.
4000 Roskilde
Tlf. 2294 1956
henrik.denman@mail.dk

Art Director

Billedbehandling
Finn Hillmose
hillmose@mail.dk

Abonnement

Når man melder sig ind i Selskabet,
er abonnement inkluderet.
Kontingent for 2020
er kr. 375,00

Bank reg. nr. 1551 konto 655-4873
CVR-nr. 31148448

Tryk

Rosendahls A/S
6715 Esbjerg N

CHAKOTEN
ISSN 0901-4799

Du kan læse
mødeprogrammet
for Dansk Militaria Forening
på Chakotens hjemmeside
www.chakoten.dk

**Sovjetrussere på Bornholm.
Bornholm forblev besat indtil marts 1946.
Foto: bornholmerneshistorie.dk.**

Den lange befrielse af Bornholm

Bornholmerne måtte vente et år længere end det øvrige Danmark på at blive befriet. I 2021 er det 75 år siden

Da frihedsbudskabet lød den 4. maj om aftenen, tvivlede ingen på, at miraklet gjaldt for hele Danmark. Bornholm fejrede befrielsen med samme eufori som det øvrige land, og frihedskæmperne begyndte den 6. maj at løse opgaven med arrestationer efter Frihedsrådets lister. En særlig opgave forestod med at disciplinere de mange deserterede tyske soldater, som var strømmet til øen sammen med tyske flygtninge og nu flakkede rundt.

Den allierede styrke, som skulle modtage de tyske troppers overgivelse på dansk jord, ankom til Kastrup Lufthavn den 5. maj under ledelse af den britiske generalmajor R.H. Dewing.

Var det tilsvarende sket på Bornholm med en repræsentant for de vestlige allierede, kunne den senere sorg og lidelse måske være undgået. Men her optrådte i stedet sovjethæren som befrieren, og det nægtede øens tyske kommandant, kommandør Gerhard von Kamptz, at anerkende. Han lod det tyske antiluftskys beskyde de sovjetiske rekognosceringsfly.

Følgen blev, at sovjetiske flyvemaskiner den 7. maj uden varsel tordnede ind over Rønne og Nexø for at sprede død og ødelæggelse. Kommandør von Kamptz stod fast på sin vægring ved overgivelse, også efter at russerne havde nedkastet flyveblade med krav

om kapitulationsforhandlinger inden kl. 10 næste formiddag. Ellers ville nye bombninger sætte ind.

Bomber gjorde stor skade

Heldigvis var byerne blevet evakueret efter de første bombardementer den 7. maj, så tabene af menneskeliv blev begrænset til 10 dræbte bornholmere, men et ukendt antal tyskere og flygtninge fra Baltikum. Til gengæld var skaderne på byerne store. I Rønne var kun ca. 400 ejendomme ud af 3.400 ubeskadigede, og i Nexø blev stort set alle huse skadet. Omkring 650 ejendomme i alt var enten udbændt eller måtte nedrives. Russerne gik i land og besatte øen, og der gik hele 11 måneder, inden de forlod den igen.

Den 8. maj blev Nexø og Rønne igen udsat for bombardementer fra luften. Denne gang var de to byer evakueret, og ikke nær så mange kom til skade. Men bygninger og infrastruktur blev stærkt medtaget. Omkring 3.000 borgere stod uden hjem i Rønne og omtrent lige så mange i Nexø.

De sovjetiske styrker gik i land den 9. maj i fem store torpedobåde med 100 mand. Bornholm var nu besat af Sovjetunionen og gik dermed fra den ene besættelsesmagt til den anden. Bornholmerne følte sig glemt af resten af

Danmark. De var utrygge ved udsigten til den sovjetiske besættelse. Men efter nogen tid, og da de mange rygter om sovjetisk fremfærd i de tyske områder ikke blev til virkelighed på Bornholm, lettede stemningen noget.

Opgørelsen af antallet af sovjetiske soldater varierer, da udskiftningen blandt dem var stor, men det nåede på intet tidspunkt over 7.700 mand.

Den danske regering fik i starten af 1946 endelig mulighed for at forhandle med Sovjetunionen, som viste sig at være imødekommende. De eneste betingelser for rømning var, at den danske garnison på Bornholm ikke måtte overstige en vis størrelse, og at "fremmede magter" ikke måtte have indflydelse på øens administration.

Den 16. marts 1946 blev det meddelt fra Sovjetunionen, at Bornholm skulle rømmes, og de sovjetiske styrker på øen gik i gang med at pakke. Den 5. april 1946 var datoen for det, som bornholmerne kalder den "endelige befrielse". Under kannon salut forlod den sovjetiske flåde Bornholm med besættelsehæren om bord. Under den kolde krig var der dog frygt for, at Sovjetunionen ville angribe og besætte Bornholm igen

H.D.